

RECENZIE

VIEDENSKÁ ARBITRÁŽ – 2. NOVEMBER 1938. DOKUMENTY III. ROKOVANIA (3. NOVEMBER 1938 – 4. APRÍL 1939). Zost.: Ladislav Deák: Martin : Matica slovenská, 2005, 454 s.

Vydáním prezentovaného zväzku edície dokumentov sa završuje trojzväzková séria dokumentov z obdobia dramatických a prelomových rokov 1938 – 1939, čo bez prehánania možno označiť za sviatok slovenskej historiografie v oblasti najnovších dejín Slovenska. Čitateľovi sa dostáva do rúk pestrý a zaujímavý dobový pramenný materiál neobyčajnej historickej hodnoty, ktorý v predloženej podobe nebol doteraz publikovaný. Pomocou neho môže získať verný obraz doby, preniknúť do tajov a politickej taktiky prebiehajúcich rokovaní, nazrieť do diplomatickej hry česko-slovenskej i maďarskej strany, do myslenia a koncepcií priamych aktérov historických dejov, a tak získať nefalšovaný pohľad na dramatické udalosti. Pritom treba dodať, že vydaním troch zväzkov dokumentov čitateľ dostáva do rúk skutočne pôvodný a rozsiahly pramenný materiál bez dodatočných zásahov a úprav, bez krátenia textu dokumentu.

Trojzväzkovou edíciou si editor Ladislav Deák kládol za cieľ pripraviť a vedecky spracovať rozsiahly pramenný materiál, a tým prispieť k hlbšiemu poznaniu príčin a dôsledkov arbitrážneho rozsudku Nemecka a Talianska 2. novembra 1938 pre česko-slovenský štát a osobitne pre Slovensko. Hodlal tým tiež zaplniť medzeru, ktorá, v porovnaní s podobnými edíciami v susedných štátoch, sa už dlhšie pociťovala vo vydávaní prameňov z oblasti najnovších dejín, čo sa mu na vysokej odbornej úrovni aj podarilo. Edícia dnes predstavuje najkompaktnejšie a najrozsiahlejšie spracovanie skúmanej problematiky a svojou silou a hodnotou rozhodne do poznania zložitých pomníchovských udalostí vnáša novú dimenziu, ako aj do dramatických rokovaní medzi česko-slovenskou a maďarskou vládou, ktoré boli priamym dôsledkom arbitrážneho rozsudku veľmocí Osi z 2. novembra 1938.

Pokiaľ sa prvý diel chronologicky sústreďoval na udalosti súvisiace s mníchovským a pomníchovským politickým vývojom, zvlášť na rokovania medzi česko-slovenskou a maďarskou vládou v septembri a októbri 1938, na objasnenie širších medzinárodných súvislostí a na politiku veľmocí v čase prípravy Viedenskej arbitráže; druhý zväzok zahrňoval dobový pramenný materiál, ktorý sa koncentroval na analýzu politickej situácie, na národnostné, majetkové, občianske otázky a politickú perzekúciu príslušníkov slovenskej i českej národnosti na okupovanom území, a tak mapoval dôsledky maďarského okupačného režimu od novembra 1938 do marca 1939. Dokumenty zahrnuté do tretieho zväzku edície zaujímajú osobitné a nezastupiteľné miesto.

V porovnaní s predchádzajúcimi časťami je tretí zväzok svojím širokým záberom a obsahom nastolených problémov najrozsiahlejší. Sice dokumenty v ňom obsiahnuté priamo nadväzujú na predchádzajúce časti a tvoria s nimi jeden organický celok, ale bohatstvo a rozmanitosť tretieho zväzku stelesňuje pramenný materiál, ktorý vznikol z činnosti česko-slovenských vládných alebo nimi splnomocnených orgánov pri vykonávaní viedenského arbitrážneho rozsudku. Hovorí nielen o udalostiach, priamo či nepriamo z neho vyplývajúcich, ale tiež súvisiacich s diplomatickou aktivitou česko-slovenskej a slovenskej vlády s vládou Maďarska v čase od 2. 11. 1938 do polovice marca 1939. Podáva priam detailný obraz o skúmaných udalostiach a dotýka sa širokej škály problémov a vzájomných vzťahov medzi pomníchovským česko-slovenským štátom a Maďarskom. Pritom najväčšiu časť tretieho zväzku tvoria dokumenty vzťahujúce sa na rokovanie zmiešanej česko-slovenskej a maďarskej vládnej komisie, ktorá sa konštituovala na základe arbitrážneho rozhodnutia.

Už dva dni po vyhlásení arbitrážneho rozsudku vo Viedni bolo Česko-Slovensko pripravené konštituovať spoločnú bilaterálnu vládnu komisiu a začať konkrétne rokovania v Budapešti. Za vedúceho česko-slovenskej delegácie určila ústredná vláda vyslanca v Maďarsku Miloša Kobra, ktorý mal k dispozícii 4 vládne komisie (delimitačnú, právnu, menšinovú a hospodársko-dopravno-finančnú) konštituované podľa kritérií ako ich určil viedenský arbitrážny rozsudok. Predsedom česko-slovenskej časti delimitačnej komisie sa stal Štefan Jansák, predsedom právnej komisie Martin Mičura, predsedom menšinovej komisie Daniel Rapant a predsedom hospodársko-dopravno-finančnej komisie Miroslav Niederle. Komisie boli splnomocnené česko-slovenskou vládou rokovať s kompetentnými maďarskými vládnymi komisiami, no na podpísanie dohody, resp. záverečného protokolu museli mať predchádzajúci súhlas ústrednej vlády a oboch autonómnych vlád. Ako súčasť štyroch komisií vzniklo aj niekoľko subkomisií, ktoré s účasťou mnohých expertov riešili osobitne problémy týkajúce sa úpravy štátneho občianstva, amnestie, obnovenia cestných a železničných spojení, vzájomného finančného vyrovnania medzi štátmi a otázky jednotnej interpretácie 3. článku arbitrážneho výroku o odovzdaní územia „v riadnom stave“ a iné problémy.

Atmosféru rokovaní od začiatku zaťažovalo niekoľko okruhov problémov. Predovšetkým z územia Maďarska stále narúšali demarkačnú čiaru vojenské a teroristické skupiny, ktoré tajne podporovala maďarská vláda. Destabilizáciu pohraničia hodlala využiť ako zámienku vojenských akcií, resp. na ďalšie posunutie demarkačnej čiary do slovenského a rusínskeho územia. Násilné zásahy maďarského okupačného režimu voči nemaďarskému obyvateľstvu, ktorým chýbal právny základ, tiež vyvolávali na česko-slovenskej strane nepriaznivú reakciu. V nemenšej miere však veľké znepokojenie a nedôveru vyvolávali pokusy maďarskej vlády o vojenský zásah proti Podkarpatskej Rusi.

Z chronologického hľadiska prácu zmiešaných komisií autor rozdeľuje do štyroch etáp, resp. období. Prvá trvala zhruba do Vianoc 1938, keď si komisie vymedzovali svoju náplň a kompetencie. Potom nasledovala mesačná prestávka na zníženie napätia vo vzájomných vzťahoch, ktoré spôsobili vojenské incidenty na slovensko-maďarskej a rusínsko-maďarskej demarkačnej čiare. Až koncom januára 1939 sa rokovania obnovili a komisie zasadali až do zániku česko-slovenského štátu. Pritom od polovice februára ich činnosť vstúpila do záverečnej etapy. Až na niektoré problémy boli do polovice marca 1939 podpísané záverečné protokoly v delimitačnej, právnej i hospodárskej komisii i v príslušných subkomisiách. Napokon štvrté obdobie sa vzťahuje na krátky časový úsek po zániku Česko-Slovenska a autor sem zaradil zachovaný pramenný materiál z toho dôvodu, že organicky nadväzuje na predchádzajúce obdobie rokovaní o hranici s maďarskou vládou. Napriek tomu, že išlo o úplne odlišnú mocenskú a politickú situáciu, ktorá vznikla po 14. a 15. marci 1939. Vtedy medzi maďarskou a slovenskou vládou sa v Budapešti začali opätovné rokovania teraz o určenie východnej hranice medzi Maďarskom, okupovanou Podkarpatskou Rusou a novokonštituovaným Slovenským štátom.

I keď česko-slovenská a maďarská vláda zhodne prijali arbitrážny rozsudok, ich stanoviská k ďalšiemu postupu a rokovaniam sa diametrálne odlišovali. Z maďarského hľadiska viedenský ortiel celkom nesplnil pôvodné očakávania ohľadne Slovenska a najmä v otázke Podkarpatskej Rusi. Maďarská vláda sa síce podriadila viedenskému rozsudku, ale už do jeho podpísania sa netajila názorom, že v otázke Podkarpatskej Rusi sa bude usilovať o revíziu viedenského rozhodnutia z 2. 11. 1938. Tomu zodpovedala aj taktika maďarskej delegácie, ktorá pristupovala k prerokováaniu jednotlivých problémov diferencovane. Keď išlo o otázky, na ktorých mala maďarská strana záujem, rokovania prebiehali bez ťažkostí. No, ak nastolila otázku česko-slovenská delegácia, nastali problémy, jej návrhy sa odsúvali a ignorovali. Všeobecne mala maďarská strana počas rokovania s česko-slovenskou delegáciou na zreteli, aby ničím neprispela k posilneniu medzinárodnej pozície okypťeného česko-slovenského štátu a k vnútro-politickému upokojeniu pomerov. I pokiaľ išlo o novovytvorenú demarkačnú čiaru, stanovisko maďarskej vlády kalkulovalo s vývojom medzinárodnej situácie a zvlášť s novou možnosťou

Vojenská história

a silou presadiť mocenské ambície Maďarska. V maďarskej politike všeobecne prevládal názor, že nepokojná demarkačná čiara sa môže časom posunúť hlbšie do česko-slovenského vnútrozemia, že čas vôbec pracuje pre maďarské záujmy. Preto sa maďarská vláda v Berlíne, Ríme a vo Varšave netajila názorom, že nie je ochotná garantovať novú hranicu s česko-slovenským štátom a v tomto úsilí očakávala aj ich podporu.

Na druhej strane česko-slovenské stanovisko k rokovaniam vychádzalo z odlišnej pozície i koncepcie. Z hľadiska česko-slovenskej strany mali byť územné straty na Slovensku a Podkarpatskej Rusi kompenzované záväzkom Maďarska, že sa v budúcnosti vzdá ďalších územných nárokov voči republike. Bol tu tiež eminentný záujem na rýchlom ukončení rokovaní, pretože s nimi sa spájala medzinárodná stabilita štátu, upokojenie vnútorných pomerov, normalizovanie vzťahu so susedmi a celkové oživenie hospodárskych kontaktov. Okrem toho sa počítalo aj s garanciami hraníc zo strany štyroch veľmocí, ktoré vyplývali zo záväzku, ktorý dali česko-slovenskej vláde v čase prípravy a podpísania Mníchovskej dohody. Československá vláda všeobecne pristupovala k rokovaniam s Maďarskom s prílišným optimizmom a účelové taktizovanie maďarskej vlády neprikladala jej malému záujmu, ale skôr narastajúce problémy hodnotila ako problémy vyplývajúce z procedurálnych otázok a pod.

V počiatočnom období rokovaní vládnych delegácií komisie i subkomisie zasadali v Budapešti. Avšak, keď sa tempo rokovaní spomalilo a česko-slovenská delegácia prišla k názoru, že maďarská strana zámerne naťahuje čas, navrhla, aby sa rokovania presunuli do Bratislavy. I keď sa nepodarilo tento návrh v plnej miere realizovať, od konca januára 1939 sa viaceré zasadnutia komisií a subkomisií konali v Bratislave. Výnimku predstavovala iba delimitačná komisia, ktorej maďarský predseda gróf Pál Teleki, najskôr ako minister, potom ako predseda vlády, z dôvodov pracovnej zaneprázdnenosti odmietol opustiť Budapešť.

Čo sa týka kompletnosti, rozsahu, povahy a výpovednej hodnoty pramenného materiálu, ktorý sa vzťahuje na rokovania jednotlivých komisií a subkomisií, hodnoty sú rozdielne. Rozhodne najucelenejší obraz poskytujú zachované písomnosti týkajúce sa činnosti delimitačnej komisie. I z formálneho hľadiska od začiatku najviac postupovali práce v delimitačnej komisii, napriek tomu do Vianoc 1938 sa ani tu nezbližili rozdielne stanoviská ako v počte obcí, tak aj v rozsahu územia, ktoré prichádzali do úvahy o vzájomnej výmene (dok. č. 82). Po obnovení rokovaní sa činnosť delimitačnej komisie znovu vyhrotila pri prerokovaní otázky výmeny obcí na delimitačnej čiare, na čo sa česko-slovenská delegácia zriekla požiadavky územnej kompenzácie. V poslednej etape vlečúci sa problém výmeny obcí nadobudol konečnú podobu, pričom sa česko-slovenskej delegácii podarilo presadiť zásadu, aby sa pri určovaní definitívnej hraničnej čiary brala do úvahy aj národnosť vlastníka majetku na demarkačnej čiare, čím sa podarilo zachrániť viaceré slovenské osady a kolónie. Celková bilancia vzájomnej výmeny obcí a územia bola: Česko-Slovensko získalo 32 570 hektárov so 14 986 obyvateľmi a v prospech Maďarska sa zrieklo 30 352 hektárov s 15 591 obyvateľmi (dok. č. 162). Záverečný protokol o určení definitívnej hraničnej čiary reprezentanti oboch vládnych delegácií oficiálne podpísali 7. 3. 1939 v Budapešti (dok. č. 169). Dohoda o hranici sa vzťahovala len na slovensko-maďarský úsek, t. j. od Dunaja po riekú Uh. Česko-slovenská strana sa rozhodla pre toto riešenie na základe toho, že maďarská delegácia už predtým signalizovala, že vymedzenie definitívnej hranice na úseku Podkarpatskej Rusi presúva na neskorší termín. Z hľadiska Česko-Slovenska bolo dôležité, že v záverečnom protokole o určení hranice splnomocnenci oboch vlád potvrdili svojimi podpismi, že novú hranicu pokladajú za definitívnu a jej obsadenie sa uskutoční 14. marca 1939 – hneď po výmene obcí, čo sa aj stalo.

Menej ucelený obraz poskytujú zachované písomnosti týkajúce sa činnosti subkomisií, ktoré pracovali v rámci právnej komisie, čo sa vysvetľuje aj skutočnosťou, že sa na ich práci podieľali mnohí experti, ktorých stanoviská sú známe viac-menej iba zo súhrnných hodnotiacich správ. Aj právna komisia začala rokovať v napätej atmosfére a nezhody sa najvýraznejšie prejavili v názoroch na právnu stránku interpretácie viedenského rozsudku. Týkalo sa to najmä kom-

petencie komisie, ktorá na základe vzájomnej zhody stanovísk mala realizovať vykonanie jednotlivých článkov viedenského rozhodnutia. No napriek značným ťažkostiam, v právnych aspektoch dospela komisia napokon k dohode v troch kľúčových otázkach: bola podpísaná dohoda o úprave štátneho občianstva (dok. č. 151), dohoda o kolonistoch a dohoda o vyst'ahovaní hnutel'ného majetku kolonistov (dok. č. 153), ktoré jednoznačne svedčili o tom, že maďarská vláda v nich presadila svoju koncepciu a záujmy.

Bolo nesporne veľkým úspechom maďarskej strany, keď česko-slovenská delegácia súhlasila s oddialením konštituovania menšinovej komisie. Tým maďarská vláda získala čas, aby vykonala jednostranné opatrenia, ktorými zbavila majetku a vyhostila príslušníkov slovenskej a českej národnosti z obsadeného územia mimo rámca a kompetencie konštituovaných komisií. Menšinová komisia vznikla až v januári 1939 a jej úloha spočívala vo vytvorení praktických nástrojov na ochranu práv zostávajúcej maďarskej menšiny v republike s osobitným zreteľom na bratislavských Maďarov a pre Slovákov, ktorí sa ocitli v postavení národnostnej menšiny na odstúpenom teritóriu. Na rozdiel od česko-slovenskej strany a osobitne novej slovenskej vlády, kde sa prikladal menšinovej komisii mimoriadny význam v súvislosti s vytvorením záruk menšinových práv Slovákov v maďarskom štáte, vychádzajúcich z princípu recipacity, prístup maďarskej delegácie k menšinovej otázke bol rozdielny, nakoľko maďarská strana hodlala ďalej pokračovať v národnostnej politike asimilácie. V princípe odmietla koncepciu chápania etnickej menšiny ako právneho subjektu a v porovnaní s činnosťou ostatných komisií rokovanie menšinovej komisie v Bratislave nezaznamenalo žiadny prínos do riešenia problému menšín v oboch štátoch. Navyše komisia do polovice marca 1939 nedospela ani do štádia meritorných rokovaní (dok. č. 146 a 166) a zánikom česko-slovenského štátu aj jej činnosť prakticky stratila svoje opodstatnenie.

Do kompetencie hospodárskej komisie patrilo riešenie hospodársko-technických, dopravných a finančných ťažkostí, ktoré vznikli česko-slovenskému štátu v dôsledku odstúpeného územia. Česko-slovenská strana tu zvlášť očakávala pružné riešenie naznačených ťažkostí a obnovenie hospodárskeho a pohraničného styku s obsadeným územím a úpravu hospodárskej dohody s Maďarskom z roku 1937, ktorá by zodpovedala novovytvorenej situácii (dok. č. 43). V príslušných subkomisiách sa začali rokovania medzi národnými bankami, pripravovala sa dohoda o odkúpení tabaku a obilia, ktoré zostali v skladoch na okupovanom území (dok. č. 55). Najväčšie prekážky pri rokovaníach v tejto komisii však nekládli maďarské hospodárske orgány, ale vláda, ktorá z politických dôvodov torpédovala prácu jednotlivých subkomisií. Zvlášť, keď česko-slovenská strana žiadala obnovenie železničného spojenia republiky s Rumunskom cez obsadené územie, maďarská strana zaujala negatívne stanovisko a pod rôznymi zámienkami odsúvala riešenie celého problému (dok. č. 37 a 136). Napokon sa podarilo dosiahnuť dohodu o odkúpení tabaku, o otázkach štátneho dlhu, peňažných ústavoch, zariadení prístavu Komárno a v záležitosti lodenice (dok. č. 171). Začiatkom marca 1939 tiež česko-slovenská delegácia vyhlásila, že keď maďarská vláda neprikróčí k obnoveniu železničného spojenia s Rumunskom cez obsadené územie, česko-slovenský štát vyrieši celý problém vybudovaním nového železničného úseku (dok. č. 159 a 165).

Celkovo možno konštatovať, že česko-slovenská delegácia vo všetkých etapách rokovania ťahala za kratší koniec. Ak chcela doviesť rokovania do konca, nezostávalo jej iné, ako v mnohých otázkach ustúpiť a pokiaľ možno s modifikáciami prijať návrhy, ktoré nastoľovala maďarská delegácia. Teda v záujme udržania integrity štátu a nových hraníc, bola česko-slovenská politika nútená robiť ústupky, ktoré sa však ukázali ako málo efektívne. Prispeli k tomu však aj okolnosti a atmosféra, v ktorých rokovania prebiehali, mocenské ambície a zásahy zainteresovaných veľmocí a susedov, celkove dramatický vývoj pomerov v strednej Európe atď., v dôsledku čoho nemala česko-slovenská zahraničná politika šancu na úspech. Z pohľadu Slovenska sa jediný pozitívny výsledok ukázal v tom, že novú južnú hranicu zo 7. 3. 1939 Maďarsko akceptovalo ako konečnú hranicu medzi Slovenskom a Maďarskom aj po zániku česko-slovenského štátu.

Vojenská história

Už v krátkom období po zániku česko-slovenského štátu, keď práve vytvorený Slovenský štát viedol s Maďarskom nové rokovania o vymedzení hraničnej čiary medzi Maďarskom a okupovanou Podkarpatskou Rusou a východným Slovenskom, vzniklo aj pár desiatok významných dokumentov zo špecifickej problematiky vojenských dejín Slovenska skúmaného obdobia. Sú obsiahnuté v záverečnej časti edície dokumentov tretieho zväzku a týkajú sa problematiky Malej vojny v marci 1939. V podstate od správy Ministerstva národnej obrany Ministerstvu zahraničných vecí Slovenského štátu z 15. 3. 1939 o vojenskej situácii na slovensko-karpatskoukrajinskom pohraničí po ultimáte maďarskej vlády (dok. č. 180), až po pokyny Prezídia Krajinského úradu všetkým kompetentným predstaviteľom úradov na Slovensku zo 14. 4. 1939 o stanovení novej hraničnej čiary s Maďarskom na východe štátu (dok. č. 201).

Treba ešte dodať, že ďalšia časť pramenného materiálu tretieho zväzku sa týka širokého okruhu udalostí a problémov, ktoré determinovali vzťahy medzi obidvoma štátmi. Tieto dokumenty sa sústreďujú na zahraničnopolitickú koncepciu maďarského štátu, na vzťahy k druhým štátom – osobitne k Nemecku, Taliansku a Poľsku – i na osvetlenie taktických krokov budapeštianskej vlády voči Slovensku a Podkarpatskej Rusi. Nachádzajú sa tu aj vyslanecké správy z Budapešti, rozhovory s maďarskými vládnymi činiteľmi, diplomatická korešpondencia, početné intervencie a protestné nóty určené maďarskej vláde v záležitosti vojenských incidentov na demarkačnej čiare, sťažnosti na postup maďarských okupačných orgánov voči príslušníkom slovenskej a českej národnosti na Maďarmi obsadenom území. Tiež primerané miesto v pramennom materiáli zaujíma aj otázka Podkarpatskej Rusi, ktorá vystupuje v širokých súvislostiach česko-slovenskej zahraničnej politiky a ako hlavný mocenský objekt maďarskej politiky v predmetnom období. Bez hlbšieho poznania aj tohto širokého okruhu udalostí a problémov nemožno totiž pochopiť zahraničnopolitický trend pomníchovského Česko-Slovenska a Maďarska ani celkovú atmosféru, v ktorej sa viedli rokovania.

Editor zaradil do tretieho zväzku spolu 201 dokumentov, ktoré získal z Archívu ministerstva zahraničných vecí ČR v Prahe, zo Slovenského národného archívu v Bratislave, z Vojenského historického archívu v Prahe a z Vojenského historického archívu v Bratislave. Teda podobne ako pri predchádzajúcich zväzkoch, aj dokumenty v tomto zväzku obsahujú pramene česko-slovenskej proveniencie. Po cudzojazyčnom texte vždy nasleduje preklad do slovenčiny. Treba tiež dodať, že ešte dve edície maďarských diplomatických dokumentov autor využil v poznámkovom aparáte, podobne, ako aj niektoré nepublikované pramene maďarskej proveniencie.

Okrem úvodu a edičných poznámok je pre čitateľa vítaným vstupom pre poznanie atmosféry, celkového priebehu rokovaní i miesta a úlohy jednotlivých krokov stelesnených v dokumentoch editorov pomerne rozsiahly historický prehľad pod názvom: *Dôsledky Viedenskej arbitráže – rokovania (3. november 1938 – 4. apríl 1939)*. Ešte dôležitejšiu úlohu v tejto edícii dokumentov plní poznámkový aparát, ktorý prezrádza veľkú rozhladenosť, profesionalitu a erudovanosť autora. Poznámkový aparát skutočne dopĺňa a rozširuje informáciu o obsahu textu dokumentu. Okrem toho, že poznámky obsahujú odkazy na čísla iných dokumentov, s ktorými súvisia alebo sa autor na ne odvoláva, upozorňujú tiež na rukopisné dodatky i poznámky pôvodcu či adresáta, resp. na výroky a stanoviská významných politických činiteľov, ktoré v súvislosti so spisom odzneli. Tiež sa v nich uvádzajú bližšie informácie o osobe a udalosti, ktorá s textom dokumentu priamo súvisí. Nakoľko ide o dokumenty česko-slovenskej proveniencie, ktoré sa týkajú vzájomných vzťahov a bilaterálnych rokovaní medzi česko-slovenskou a maďarskou vládou, autor edície využil práve poznámky na doplnenie stanoviska a postoja maďarských vládných orgánov k skúmanej problematike.

Súčasť tretieho zväzku edície tvoria aj názvy archívov, archívnych fondov a iných použitých edícií atď. Na konci publikácií sa nachádza register mien a register dobových, súčasných a cudzojazyčných názvov obcí a osád. Publikáciu uzatvára chronologický zoznam registov v slovenskej a anglickej mutácii.

Na záver možno iba vysloviť želanie, aby na podobnej vysokej odbornej úrovni sa zrodili aj ďalšie edície dokumentov, nielen v oblasti najnovších dejín Slovenska, aby priniesli očakávaný a nesporný vedecký efekt, ako je to v prípade trojzväzkovej edície dokumentov Ladislava Deáka.

Marián Hronský

WILKINSON, P. – ASTLEY, J. B.: *GUBBINS & SOE*. London : Leo Cooper, 1997.

„To není obyčejný životopis, ale obraz o veliké síle a vůli, která je ve válce nerozlučně spjata s činností speciálních sil, ilustrovaný skrze pohled na život velkého anglo-skotského vojáka. Je to nezapomenutelný portrét člověka.“

„Je to skvělý životopis generálmajora Sira Colina Gubbinse, ale protože jeho jméno je spojeno s řízením Správy zvláštních operací ve druhé světové válce, musí se také dotýkat vlastní činnosti SOE. Oba autoři byli v této organizaci angažováni a Gubbinsovi stáli tehdy dosti blízko, takže se jim podařilo spojit vlastní poznatky s nedávno zpřístupněnými materiály, což byla cesta k napsání úchvatného příběhu, který je současně odborně věrohodnou analýzou operací SOE.“

Citovanými reklamními slogany z časopisu *The Guards Magazine* a *The Daily Telegraph* byla na britský knižní trh uvedena kniha *GUBBINS & SOE*, autorů Petera Wilkinsona a Joana Brighta Astleyho. Renomované londýnské nakladatelství Leo Cooper ji vydalo v edici Pen & Sword a za 20 liber ji nabízí čtenářům v brožovaném provedení, na špatném papíře, ale s výraznou obálkou. Vyšla již ve dvou vydáních (1993 a 1997), ilustrována mapami, foto-přílohami na křídovém papíře, opatřena jmenným rejstříkem a přehledem pramenů, respektive poznámkovým aparátém. Označíme-li jej za skromný, můžeme být podezříváni z neznalosti tohoto pojmu. U britské literatury podobného žánru to však není zase až taková výjimka.

Gubbins by si za svého života asi těžko vybral lepší autory k napsání vlastní biografie. Peter Wilkinson je pro českého či slovenského historika a zasvěceného čtenáře válečné literatury postavou dobře známou nejen z doby válečné, kdy v Gubbinsově operačním štábu řídil českou sekci SOE, v prvních letech její existence byl v denním styku s důstojníky II. odboru MNO v Londýně, a svými znalostmi češtiny vlastně umožňoval operativní spolupráci na úseku zvláštních operací, ale též jako autor zajímavých vzpomínek z války (Wilkinson, Peter: *The Story of an SOE Operative*, London 2002). Joan Bright Astley patřil také k důstojníkům Gubbinsova štábu, ale jeho literární práce českým čtenářům i historikům unikají svou tematikou (Joan Bright Astley: *History of the Northumberland Hussars Yeomanry, 1929 – 1949*. Mawson, Swan & Morgan, 1949). Oba autoři, vedle potvrzených schopností literárních, prokázali v pohledu na životní dráhu svého dřívějšího velitele svoji loajalitu, společenský takt a takový stupeň zdrženlivosti, který je vlastní snad pouze lidem z britských tajných služeb; že totiž dokáží obsáhle vyprávět, aniž by cokoliv podstatného sdělili. Chceme tím naznačit, že přes svoji blízkost osobě gen. Gubbinse nemohli postřehnout všechny politické souvislosti (a snad se o to ani nesnažili), tlaky a zájmy britské diplomacie, jimž byl vystaven, musel je respektovat a občas i zdrženlivě oponovat. Autoři dbali o to, aby Gubbinsův obraz z této složité doby zůstal nedotčen ani s odstupem času. Z četby některých kapitol si čtenář podobný dojem rozhodně odnese. K hlavním pramenům, z nichž autoři čerpali, patří v první řadě nedokončené generálovy paměti a jiné rodinné dokumenty, které jim zapůjčila Lady Gubbins, aby z nich často a dlouze citovali.

Na předsádce knihy je věnování generálu J. C. F. Hollandovi. V odborných kruzích byl znám a přezýván jako „Miláček“ a autoři tím vyjadřují uznání jeho inspirujícím zásluhám na vzniku

Vojenská história

SOE, neboť to byl on, kdo ve třicátých letech položil v britské armádě základy teorie neregulérních válek, která po porážce Francie inspirovala Winstona Churchilla k jeho slavné doktríně „podpálení Evropy“ s pomocí SOE, Commandos a dalších speciálních jednotek.

Biografii Colina McVean Gubbinse v rozsahu 244 stran se autoři rozhodli učlenit do 17 kapitol, které zachycují životní etapy generála, počínaje rodinným prostředím, školním vzděláním a jeho vojenskou kariérou od první světové války, přes jeho službu v zahraničí, účast ve zvláštních vojenských misích v Polsku a Francii, neúspěšnou vojenskou operaci v Norsku až po vznik SOE, kde se od samého počátku této organizace uplatnil a s její činností spojil další a vlastně závěrečnou část své úspěšné vojenské kariéry.

Na počátku minulého století patřili Gubbinsové k rodům středních vrstev, jejichž kořeny tkvěly pevně v hluboké historii britské říše. Základ jejich společenského postavení netvořil majetek, ale služba státu, kterou prokázala řada Gubbinsových předků, jako vojáci, diplomaté a správní úředníci v koloniích říše, nad kterou nezapadalo slunce. Jejich doložitelný rodokmen sahá až do éry pozdního středověku a revoluce v Anglii (1640 – 1660), povstání Skotských horalů, z nichž Oliver Cromwell postavil svoji armádu a táhl s ní do Irska. Patřil k ní též kapitán jízdy Joseph Georg Gubbins, který v roce 1649 získal za své služby sídlo v hrabství Limerich. Colin Gubbins o sobě rád říkával že je z jedné poloviny Skot, ze druhé Angličan a našla by se v něm i stopa irské krve, což byl výsledek sňatků jeho předků. Tíhl však ponejvíce k drsnému prostředí Skotské vrchoviny, nepochybně proto, že byla spojena s jeho dětstvími léty a slavnou historií. Colinův praděd Joseph (1775 – 1832) byl dokonce generálem, sloužil jako důstojník u britských pluků (South Hampshire Regiment a 2. somersetshirský pluk) v Santo Domingu, v Holandsku, na Maltě a v Egyptě. Napoleonské války a obava před francouzskou invazí jej vrátily zpět do Anglie, kde byl pověřen fortifikací jižního pobřeží. O 138 let později se na podobném úkolu podílel i jeho pravnuk Colin, když Velké Británii hrozilo nebezpečí invaze armády nacistického Německa.

Po smrti genmjr. Josepha Gubbinse byla vojenská kariéra rodového klanu přerušena až do narození Colina McVeana Gubbinse. Jeho děd Martin Richard (1812 – 1863) zastával vysoké funkce v britské koloniální správě v Indii a otec John Harington (1852 – 1929) nalezl celoživotní uplatnění v diplomacii jako expert na japonskou korespondenci, včetně kódovacích systémů. Služba v zámoří je odváděla daleko od jejich početných rodin, takže výchova dětí spočívala na manželkách a veřejných školách.

Colin McVean Gubbins se narodil 2. července 1896, tedy ve znamení Raka. Z náhodně vybrané knihy horoskopů se rodina dozvěděla, že muži narození v tomto znamení zvěrokruhu budou tiché, ale vnímavé povahy se sklonem k samostatnému myšlení a schopností realizovat své životní představy, s hlubokým smyslem pro spravedlnost a solidaritu k ostatním. Je jim vlastní zdrženlivost v citech i v jednání, jsou ukáznění, logicky uvažující i jednající a mají v sobě hluboce zakořeněný cit a lásku k domovu a k dětem. Horoskop, hodící se spíše pro venkovského pastora, nežli pro vojáka.

Rodina Jacka Gubbinse žila v prostředí venkovského domu Killiemore House a Colin byl prostředním z pěti dětí. Matka Nonie Gubbinsová se starala o dcery Unu, Mary a Helen a staršího bratra Hughha. Byla duší rodiny a pravým opakem otce, který byl často nesnesitelným, panovačným a neurotickým malým despotou, tvrdě vyžadujícím naprostou poslušnost a podřízenost svým názorům a představám, poplatným předsudkům. Děti dosti trpěly jeho panovačností a pouze u matky nalézaly pochopení, toleranci a ochranu. Otec býval často vzdálen v cizině (Seul v Koreji), vázán služebními povinnostmi a domů se vracel jen na dovolenou. V roce 1903 rodiče odjeli do Japonska, kde byl Jack Gubbins jmenován sekretářem na britském velvyslanectví, což bylo vyvrcholením jeho diplomatické kariéry. Dcery vzali s sebou a starší bratr Hugh zůstal u starých rodičů v Mullu, kde docházel do školy. Sedmiletému Colinovi bylo určeno, aby se k němu připojil. Rozdělení rodiny nebylo žádným neštěstím. Dědova rodina McVeanů převzala rodičovskou roli se samozřejmostí a ve společnosti svých pěti tet a dvou strýců (ve věku mezi

21 a 32 lety) se Colin stal protěžovaným mazlíčkem celé rodiny. Na svůj věk patřil k pozorným a bystrým pozorovatelům svého okolí, dovedl si udělat legraci sám ze sebe a v jistém smyslu byl moudrým. Mohl zde vyrůstat bez obav z protekcionářství dalších pět let.

Školní vzdělání začalo pro Colina v šesti letech, když staršího bratra Hughu vyslali do Normanton Grammar School – speciální jazykové školy pro výuku gramatiky – v Yorkshiru. Měla letitou tradici od svého založení v roce 1592, dobrou pověst a v roce 1897 získala novou tvář, když vedle modernizace budovy z ní nově přijatá zmocňující listina učinila výsadní vzdělávací středisko pro chlapce, vyrůstající v rodinách ve styku a za dohledu svých rodičů. V roce 1907 nastoupil Hugh do školy v Ilkley nedaleko Edinburgu. O dva roky později přinesl školní časopis blahopřání od Colina Gubbinse k získání stipendia ve výši 30 liber ročně ke studiu na Universitě v Cheltenhamu. Zdálo se, že to bude šťastná cesta i pro Colina. Ale osud tomu chtěl jinak.

Studium na Cheltenhamské universitě otevřelo C. Gubbinsovi cestu k jeho pozdější vojenské kariéře. Začala dnem 13. září 1913, kdy byl přijat za kadeta Královské vojenské akademie ve Woolwichu. Ve svých 17 letech s výškou 163 cm, váhou 58 kg a obvodem pasu 72 cm rozhodně nebudil respekt. Ostatně nižší vzrůst měli Gubbinsové v rodě.

Vojenská škola R.M.A. ve Woolwichu byla všeobecně považována za dílnu na důstojníky. V jednoduché, ale hezké budově z 19. století absolvovali kadeti ucelenou teoretickou a praktickou přípravu, která jim měla poskytnout nutné vzdělání pro výkon důstojnických funkcí u dělostřeleckých, ženijních a spojovacích jednotek. Dvouleté studium matematiky, některých přírodních věd (chemie, fyzika), vojenské historie, fortifikace a polních ženijních a komunikačních staveb, bylo doplněno základním pěchotním výcvikem, naukou o dělostřelectvu včetně palebné služby, topografií, zásadami spojení a velení v poli. Teoretická výuka se vhodně doplňovala praktickou činností v přírodních podmínkách, sportem a tělesnou přípravou, v níž dominovala jízda na koni, ve které Colin exceloval. Koncem prvního ročníku již kadeti ovládali vše nezbytné pro úspěšné velení v palebném postavení houfnic 4,5 (přibližně 122 mm) a osmnáctiliberních děl. Kadeti nevěděli o rozhodnutí, že jejich učební rok 1913 – 1914 bude ukončen v polovině. Byli vyřazeni na počátku léta, ještě před začátkem letních prázdnin. Colin se v celkovém hodnocení umístil jako 56 ze 70 kadetů, což nebyl žádný oslnivý úspěch, ale příliš se tím netrápil. Otec naléhal, aby využil dovolené ke zdokonalení se v němčině, pobytem v jedné německé rodině v Heidelbergu. Nepochybně s jeho protekcí nastoupil cestu v době, kdy již visela na spadnutí válečná mobilizace. Jeho studijní pobyt se již nevydařil, mobilizace jej přerušila sotva začal a jen z pomoci britských konzulátů unikl zajateckému táboru v Německu. Přistál v Doveru 3. srpna 1914 v den, kdy Británie vstoupila do války a tak poslední den ve Woolwichu si stačil jen rychle sbalit zavazadla.

O tři měsíce později nastoupil podporučík¹ Gubbins službu u 126. baterie XXIX. brigády, 4. divize, III. sboru ve Francii, nedaleko Armentières, takže stihl ještě projít první bitvou u Yprů, po níž byl se svou baterií odvelen k odpočinku na jedné farmě u Artois. XXIX. brigáda byla složena ze tří baterií, vyzbrojených osmnáctiliberními děly a do plných početních stavů jí scházelo 160 mužů a 120 koní. První dlouhou zimu přežila v nečinnosti jižně od Yprů, v prostoru Ploegsteert, necelých 300 yardů od německých linií a prožila zde Vánoce, při nichž jediným potěšením byly došlé balíky s teplým oblečením, cigaretami a švestkovými pudinky. 9. června 1915 byl C. Gubbins jmenován poručíkem. Po zbytek roku 1915 byla XXIX. brigáda přesunuta do prostoru Colincampu, nějakých 10 mil jihozápadně od Arrasu, aby po krátkém odpočinku zasáhla do bojů na Sommě. 126. baterie ztratila v bitvě tři muže a jedno dělo. Gubbins byl vyznamenán Válečným křížem (Military Cross – MC) za prokázanou statečnost,

---

¹Second Lieutenant – druhý důstojník. V britské armádě odpovídá ve srovnání s hodnostní stupnicí čsl. armády hodnosti podporučíka. Nezaměňovat s funkcí druhého důstojníka, která u dělostřelectva přibližně odpovídá zástupci velitele baterie, zdržujícího se v palebném postavení, kde odpovídá za celkový režim, palebnou kázeň, maskování, zaměřuje děla a dbá o dodržování palebných prvků, určených velitelem baterie z pozorovatelný.

Vojenská história

když v těžké šrapnelové nepřátelské palbě organizoval v palebném postavení likvidaci následků zásahu. Koncem června byla brigáda znovu přesunuta k Yprům a 16. srpna 1916 byl Gubbins povýšen do hodnosti kapitána. Po krátkém odvelení na štáb 4. armády se vrátil ke své baterii a byl u toho, když v prostoru mezi Morvalem a Le Sars došlo k prvnímu použití tanků. 7. října jej po zranění odsunuli do 20. polní nemocnice, kde se seznámil se svojí pozdější manželkou, Norah Warrenovou, vykonávající tam funkci dobrovolné zdravotní sestry. Odtud se po dvanácti dnech vrátil ke své baterii.

Na počátku roku 1917 byl kpt. C. M. Gubbins odvelen do Británie. Absolvoval tam speciální kurs pro velitele baterií a další kurs pro spolupráci dělostřelectva s letectvem. 14. března 1917 byl pak v Buckinghamském paláci dekorován samotným Jeho Veličenstvem králem Válečným křížem. Následující den se vracel do Francie, na frontu k Arrasu. Gubbins nepromeškal žádnou z velkých bitev na západní frontě v pásmu nasazení britské armády. Ypry, Arras, Somma, Cambrai – všude se v palebných postaveních 126. baterie dělostřelecké brigády rozléhaly jeho povely, mezi salvami vlastních děl. Velkou, tedy 1. světovou válku neukončil ve funkci velitele baterie, kterou nakonec zastával a u které začala jeho vojenská kariéra. V září 1918 byl jmenován inspektorem v učilišti pro výchovu kadetů dělostřelectva ve Weedonu a navštěvoval též zdokonalovací vzdělávací kursy v Oxfordu v Backhempstedu. Když 11. listopadu 1918 umlkla děla a na západní frontě nastal klid, přivedl se v hotelu Savoy do tak povznesené nálady, že druhý den ráno odejel s tanečnicí kabaretu CIROS na závody psů do Guornu a Pytchley, kterých se zúčastnil na vypůjčeném koni.

Pohodlí v míru – pro vojáka tak relativního – si Colin McVean Gubbins příliš neužil. Válka vnesla do politické mapy Evropy zásadní změny, které měly ovlivnit její budoucnost netušeným způsobem. Hroutily se dřívější mocnosti a na jejich troskách vznikaly nové státy, císařské Německo se stalo republikou, v důsledku katastrofální hospodářské situace, politicky velmi nestabilní. Carské Rusko zmizelo ve dvou revolučních převratech a komunistické ideály začaly vážně rozleptávat vžitě společenské normy, politické principy a majetkové poměry, tvořící staleté základy evropské civilizace. Na pořad dne se dostával program udržení Ruska v podobě stabilizované země s liberální státní formou. Vše začalo v roce 1918 v Brestu Litevském, kde sovětská vláda podepsala mírovou smlouvu s Německem. Hrozilo nebezpečí, že přesunem vojenských sil z východní fronty se nebezpečně změní poměr sil na frontě západní a bude dále stoupat návratem německých vojáků z ruského zajetí. Aby udržela Rusko ve válce, vyslala ještě v roce 1918 britská vláda do severního Ruska expediční sbor o síle 17.000 britských a amerických vojáků, kteří byli dislokováni v prostoru Murmansk – Archangelsk, odkud se nabízela možnost zásahu jak proti Petrohradu, tak do nitra Sibíře. V roce 1919 se původní myšlenka změnila ve vojenskou intervenci, která měla podpořit protibolševickou opozici, konkrétně vládu admirála Kolčaka na Sibíři. Tyto plány ovlivnily též osud československých legií, které byly vtaženy do vojenských akcí, přesahujících nutnost udržet sibiřskou magistrálu pro nerušený přesun do Vladivostoku a odjezdu do Francie.

S tímto novým posláním odcestovala 22. března 1919 k britskému Expedičnímu sboru v Rusku vojenská mise, vedená gen. Edmundem Ironsidem. K jejím členům patřil i kapitán Gubbins. Tehdy to byly zřejmě jeho znalosti francouzštiny a ruštiny, které jej kvalifikovaly ke kontaktu s prostředím vedení neregulérních válek, protože občanská válka v Rusku byla jedinečnou příležitostí k seznámení se s fenoménem lidových mas, sahajících po zbrani a nevybíravými prostředky usilujících o prosazení své vůle. Do té doby byla válka doménou regulérní a pravidelné armády. Britská mise v Archangelsku skončila 22. září 1919 evakuací a Gubbins se 5. října 1919 vylodil po boku gen. Ironsida na molo v Liverpoolu z paluby ruské lodi CAREVNA s ruským řádem Svatého Stanislava III. třídy na prsou. V té době to byl spíše doklad diplomaticky projevené vděčnosti zbytku carských důstojníků za očekávanou pomoc od Británie, nežli ocenění skutečných a mimořádných zásluh Gubbinsových.

Přátelský vztah gen. Ironsida ke Gubbinsovi měl zřejmě hlubší základy. Byl svědkem na jeho svatbě s Nonie Warrenovou 22. října 1919 a zřejmě ovlivnil o dvacet let později Gubbinsovo

jmenování do čela SOE, kdy byl Ironside náčelníkem britského generálního štábu. Konec roku 1919 zastihl Gubbins v Irsku, ve funkci velitele 47. baterie XLI. brigády, 5. divize královského polního dělostřelectva v posádce Kildare. Setrval tam celé tři roky a do Anglie se vracel pouze na dovolenou, na křtiny svých dětí nebo ke státním jazykovým zkouškám z francouzštiny a ruštiny. Pobyt v politicky neklidné zemi mu dal blíže nahlédnout do problematiky neregulérní války. Vojenská situace v Irsku byla v podstatě stejná jako před 250 lety, kdy zde Gubbinsové zakládali svůj rod. Angličané byli pro Iry nepřítelem a jejich dlouhý boj nebyl v ničem srovnatelný se zkušenostmi od Arrasu, ani z Ruska. Zde šlo o zákeřné výstřely ze zahrad, z davu lidí v pláštích a kloboucích, o výbuchy bomb v kostelech, jejichž následků nebyly ušetřeny ani děti, o jistý druh fanatismu, vytvářejícího nekonečnou paniku a destabilizaci. Gubbins se snažil pochopit vše o taktice tajné války a jejích zpravodajských předpokladech a byl u přípravy tří denního kursu, uspořádaného velitelstvím 5. divize v roce 1920, v němž byli důstojníci i mužstvo školeni o způsobech vedení neregulérní války a volbě jejích zbraní a prostředků. Vše řídila strana Sinn Fein, která o Velikonocích v roce 1916 vyvolala povstání a v roce 1921 opět zvedala hlavu po několikaletém příměří. Irsko se stalo politickým problémem a bolavou patou Británie. Republikáni v parlamentě se částečně postavili na jejich podporu přiznáním menšinových práv, výměnou za dohodu, kterou se IRA zřekne násilí a žhářství. Dublin se znovu stal centrem bojů. 28. června 1922 zajali povstalci, vedení Rory O'Connorem, zástupce armádního štábu (parlamentáře) a drželi jej v zajetí v komplexu budov „Čtyři dvory“, kde se opevnili. To nemohl major Gubbins ignorovat. Na nákladních automobilech přiblížil na dostřel k povstalcům šest svých děl a pohrozil, že s nimi rozstřílí povstaleckou vládu i s jejím předsedou bez ohledu na to, že jde o životní centrum Dublinu. V říjnu 1922 se vrátil do Anglie.

Koncem dvacátých let absolvoval Gubbins dvouletou štábní školu. Pohyboval se střídavě mezi dělostřeleckými brigádami na stupni pobočníka velitele a občasnými stážemi ve zpravodajských strukturách ministerstva války, kde oceňovali jeho jazykové schopnosti a zkušenosti získané v Rusku, Irsku a Afganistanu. V kritickém roce 1938 se dostává prvně do styku s československou armádou, když je jmenován členem britské vojenské mise pro Sudety, která se nakonec do ČSR nedostala přesto, že již čekala v Berlíně. Rychlost, s jakou byla uzavřena Mnichovská dohoda, jej vrátila zpět do Londýna, kde se již ve spolupráci s pplk. Hollandem věnoval studiu možnosti podvratné činnosti ve válce ve výzkumné sekci vojenské zpravodajské služby MI/R.

V předvečer vzniku 2. světové války se pplk. C. M. Gubbins věnoval možnostem organizování partyzánské války v zemích, kterým hrozila německá invaze a vojenská porážka. Na prvním místě se to týkalo Polska, jehož osud byl odvislý od konečné porážky Německa, protože možnosti vojenské pomoci ze strany Velké Británie a Francie sice jisté byly, ale vzhledem k nechuti a nepřipravenosti se staly pouze nadějí pro Poláky. Gubbins byl v té době dvakrát v Polsku. Neoficiálně uprostřed léta, kdy intenzivně zkoumal možnosti partyzánské války v této části Evropy, podnikal průzkumné lety až nad Dunajskou kotlinu, zkoumal terén, komunikační možnosti, ale žádná věcná jednání se zástupci polské armády na toto téma vedena nebyla. Do Polska se vrátil podruhé na začátku září 1939, jako náčelník štábu britské vojenské mise č. 4, vedené genmjr. Sirem Adrianem Cartonem de Viartem, Gubbinsovým známým od Arrasu. Mise neměla žádnou vojenskou cenu a její činnost se omezovala pouze na monitorování vojenské situace, která se vyvíjela tak rychle, že se stávala nepřehlednou i pro samotné polské armádní velení. Byla svědkem vojenské porážky, která rychlostí vojenských operací, taktikou německé armády a kombinací použití letectva a tanků překvapila na všech stranách, takže britská mise byla vlastně stále na přesunu až do 17. září 1939, kdy odcestovala do rumunské Bukurešti, odkud se vrátila do Británie.

„Podivnou válku“ na přelomu let 1939 – 1940 prožíval Gubbins v podobné misi ve Francii. Navazoval praktické kontakty s polským a československým vojskem a jejich velitelskými strukturami v Paříži. Byl zde přijímán ochotně a s nadějí na materiální pomoc domácímu odboji,

Vojenská história

k jejímž poskytnutí scházela britské armádě, legislativní, diplomatická a organizační základna. Všude jeho snaha ztroskotávala na nedostatečné kompetenci MI/R, jejímž byl vyslancem, a hledání kompromisních řešení trvalo poměrně dlouho. Jeho tehdejší zásluhou byl pokus o vytvoření zásobovací cesty pro dodávky vojenského materiálu (krátké palné zbraně, výbušné a zápalné prostředky k sabotážím a rádiové stanice) do Budapešti a Bukurešti přes Jugoslávii, k čemuž použil P. Wilkinsona, kterého nakonec nechal aktivovat. Všude narážel na kombinaci nezájmu, byrokracie a přehnané opatrnosti ze strany kompetenčních britských autorit. Německá armáda se musela probojovat na břehy kanálu La Manche, aby se vlády ujal W. S. Churchill a pohnuly se ledy.

Nebezpečí německé invaze na britské ostrovy učinilo britské armádní velení přístupnějším k projektu vytváření zvláštních jednotek pro vedení neregulérních válek, které se vymykaly pravomoci ostrovní armády a byly současně jedinou volnou zálohou k dispozici pro zvláštní operace, jejichž cílem bylo severní Norsko. Britský hlavní štáb se zde pokoušel odštíhnout Německo od zdrojů švédské železné rudy tím, že přeruší její dopravní tepny. Měl se o to pokusit pplk. C. M. Gubbins, jemuž bylo svěřeno pět samostatných rot, které byly původně určeny k obraně britských ostrovů jako partyzánské jednotky. Zárodek pozdějších Commandos se sice úspěšně vylodil v několika lokalitách severního Norska, ale nebyl dosti vojensky silným, aby dokázal překonat německou leteckou převahu, takže akce skončila evakuací do Británie v červnu 1940, ještě před Dunkirkem.

Českého a slovenského čtenáře, ale především historika bude asi nejvíce zajímat ta část jedenácté kapitoly (SOE 1942) dotýkající se spolupráce SOE s československou zahraniční armádou ve Velké Británii a jejího programu pomoci domácímu odboji na okupovaném území Československa. C. McV. Gubbins se v tomto směru exponoval mimořádně a byl mezi prvními důstojníky britské armády, jimž byl prezidentem Benešem udělen řád „Bílého lva“ III. stupně.² Autoři na s. 106-108 konstatují, že se od počátku roku 1942 Gubbinsova pozornost odpoutává od skandinávských zemí ke střední Evropě, především k Polsku a Československu. Po jednáních mezi Hughem Daltonem (ministr pro vedení ekonomické války – EW, kterému SOE podléhala politicky) a prezidentem Benešem bylo schváleno, že by SOE měla cvičit malý kontingent československých vojáků pro potřeby zvláštních operací. Britská SIS nebyla ochotná dovolit plk. F. Moravcovi, aby svými akcemi ohrozil existující rádiové spojení pro předávání zpravodajských informací. Vznikala naléhavá potřeba vytvoření nových rádiových směrů pro spojení s tehdejšími Protektorátem. Několik pokusů dostat se k československým zpravodajským pramenům na jaře 1941 se ukázalo beznadějnou snahou pro nedostatek vhodných letových podmínek. České země byly pro britské letecké osádky příliš vzdáleným cílem a krátké noci neskýtaly záruku jejich bezpečného návratu. Československé vedení se prý příliš těmito neúspěchy netrápilo a náčelníci štábů se klonili k závěru, že pro nedostatek vhodného a vycvičeného personálu nejsou schopni poskytnout vzdušnou podporu stoupající rezistenci ve střední Evropě. Šlo o dodávky výbušnin a zápalných prostředků do okupovaných českých zemí. Zbrojní průmysl v tehdejší Protektorátu byl německou okupační správou dokonale a plně využíván, což skýtalo českým dělníkům velké možnosti k provádění nejspolehlivější a nepostižitelné sabotáže, kterou jejich podzemní organizace preferovala, aby donutila náčelníky štábů k excelentnímu plnění dodávek. Český domácí odboj neměl žádných zkušeností s para-militárními operacemi (favorizovanými Poláky) a klonil se spíše k představě celonárodního povstání v předvečer Německé porážky.

---

²Archiv ministerstva vnitra České republiky (dále jen AMV), fond S, karton 183, složka 2, s. 150. Vojenské porady u prezidenta Beneše v roce 1941. Zápis z vojenské porady konané dne 30. července 1941, 3. bod programu: Řád Bílého lva pro britské důstojníky. V seznamu navržených je na předním místě uveden brigádýr C. McV. Gubbins, za spolupráci s vojenskou správou Československého národního výboru v Paříži v roce 1940.

Po vstupu Ruska do války se prezident Beneš údajně počal znepokojovat tím, že pasivní role českého odporu se Čechoslovákům může vymstít v podobě neuspokojených teritoriálních požadavků v poválečném uspořádání střední Evropy. Již se nemohli dále spoléhat a žít z reputace získané sabotáží a rozvracením, kterou získali ještě pod nadvládou Rakouska za první světové války. Nyní bylo třeba dokázat válečné odhodlání opět nějakým okázalým činem.

V září 1941 byl Gubbins informován, že v okolí prezidenta Beneše byl schválen teroristický útok na některé významné osobnosti v Protektorátu, snad i na samotného říšského protektora Reinharda Heydricha. Plk. Moravec se dotazoval, zda by SOE při realizaci tohoto projektu pomohla školením útočníků a dodáním speciální výzbroje, kterou by si takový úkol vyžádal. Gubbins vůbec se svým souhlasem neváhal, ale podmínil jej znalostí identity cíle, který Češi sledují. Rozhodnutí o podpoře bylo přijato v úzkém okolí jeho spolupracovníků a není vůbec žádný důkaz o tom, že by jej Gubbins v tomto stadiu konsultoval s ministrem Daltonem. Provádění teroristických akcí spadalo do programu SOE a byly v souladu s jejím charakterem. Navíc byl Heydrich vysokým funkcionářem SD, a tedy i legitimním cílem. Kromě toho prezident Beneš a jeho vláda dokazovali, že ve vlastní zemi budou podnikat akce dle své potřeby a uvážení, aniž by potřebovali britského souhlasu. Gubbins však Moravce upozornil, že atentát tohoto druhu je aktem politickým a dá se předpokládat, že bude mít za následek německou odvetu takového rozsahu, že z tohoto hlediska nebude vojensky ospravedlnitelný. Později Gubbins toto stanovisko revidoval a ještě před Heydrichovým příchodem do Prahy došel na základě vyhodnocení hnutí odporu ve střední Evropě k závěru, že Heydrichova likvidace se stává přímým zájmem SOE. V době, kdy přebíral SOE od Daltona lord Selborne a bylo přerušeno rádiové spojení s Protektorátem, byli vybráni dva agenti z řad Čechoslováků (rotmistři Jozef Gabčík a Jan Kubiš), které vycvičila a vyzbrojila SOE, RAF je dopravila do Čech, kde měli při první příležitosti provést atentát. Gubbins proto nemarnil čas tím, že by Selborna zasvěcoval do podrobností operace, na kterou bylo uvaleno přísné informační embargo. Proto není žádný důvod k domněnkám, že by Selborne informoval ministerského předsedu o britské účasti až do doby, kdy došly zprávy o úspěšném útoku, při němž byl Heydrich zraněn. SIS pravděpodobně nevěděla tolik o českých záměrech, aby mohlo být informováno ministerstvo zahraničí. Zdá se však pravděpodobné, že Rusové byli předem informováni, když ne Benešem, tedy Moravcem, který byl v pravidelném styku s rezidentem NKVD v Londýně, Ivanem Čičajevem.

ANTHROPOID, jak byla operace pojmenována, byla v celém rozsahu provedena SOE a s pomocí její české sekce byli oba agenti dopraveni do Čech RAF. Německá odвета byla strašnější, nežli si původně Gubbins připouštěl, což se v konečné podobě promítlo do důsledné likvidace českého hnutí odporu až do konce války. Není zde místo k podrobnému a konečnému hodnocení operace ANTHROPOID, která určitě patří k nejsensačnějším operacím, provedeným v režii SOE. Zdá se však neoprávněnou námitka, že Gubbins neprohlédl včas politický aspekt operace, zaplétající Brity do situací, které později Anthony Eden označil jako „obchod s válečnými zločiny.“ Operace proti Heydrichovi byla standardním případem přes všechny specifiky, které ji provázely. Pravda o podobě této operace se z různých důvodů oddalovala a nezdají se pravdivými zprávy o tom, že měla skrytý souhlas britského premiéra, což prý dokazuje skutečnost, že Winston S. Churchill pouze zamrkal a pozvedl obočí, když byl prezidentem Rooseveltem dotazován, zda britská administrativa byla do atentátu na Heydricha zaangažována. Ačkoliv Gubbins Moravcovi blahopřál k úspěchu této akce, ještě mnoho let po ukončení války nebyla účast SOE na jejím průběhu veřejně potvrzena. Beneš měl zajisté důvody k tomu, aby nebyly uvedeny ve známost všechny okolnosti a vysvětlen podíl jeho a československé vlády v Londýně. Operace byla dobře zahalena rouškou tajemství, které bylo udržováno. Tolik fabulace autorů.

Veřejné přiznání k plné angažovanosti britské SOE je vlastně jediným přínosem této pasáže, pojednávající o počátcích a problémech spolupráce československé administrativy v Londýně s britskou SOE. Je celá řada důvodů ke kritice autorů za věcné chyby, časový posun událostí

Vojenská história

a jejich interpretaci. K podrobnějšímu rozboru zde není místo, ale současná historická literatura na českém knižním trhu takovou možnost nabízí.³

Bylo by nošením dříví do lesa, kdybychom se pokoušeli v souvislosti s knihou o gen. Gubbinsovi a britské SOE za druhé světové války rozebírat a hodnotit jednotlivé etapy historie SOE. Již před lety tak učinili autoři a současně účastníci a pamětníci mnohem povolanější a věci znalejší. Ostatně práce Petera Wilkinsona a Joana Brighta Astleye si takový cíl ani nekladla. Jejich dílo *GUBBINS & SOE* je uznáním pro muže, stojícího v letech války v čele vojenské organizace, která nepochybně zasáhla do jejího průběhu a v evropských regionech ovlivnila dílčím způsobem její podobu. Generál svými zkušenostmi a vlastní invencí nepochybně přispěl k vnitřní struktuře SOE, koncepci i operačnímu programu a ve vztahu k československé armádě v Británii nejednou podpořil její požadavky a představy o pomoci domácímu odboji. Nikdy však nepřekročil meze politického zájmu své vlády (např. ve věci dodávek zbraní pro přípravu povstání v českých zemích na jaře 1945), což ani učinit nemohl.

Generálmajor Colin McVean Gubbins zemřel 11. února 1976.

Jiří Šolc

K O Š O V A N, Š.: *NITRA, SLOVENSKÉ COVENTRY?* Nitra : Effeta, 2005, 168s.

Výsledkom seriózneho a dlhodobého archívneho výskumu regionálneho historika Štefana Košovana, ktorého viac-menej celoživotným cieľom bolo získať pramennú bázu k analýze výnimočnej udalosti hlavne vojenských dejín Slovenska, je spracovanie štúdie o bombardovaní mesta Nitra v podobe samostatnej publikácie. Autor sa popri svojom povolání po celý život amatérsky venuje dejinám mesta Nitry a svoje štúdie a články uverejňuje v miestnej tlači a v historických časopisoch.

V marci 1945, keď sa schyľovalo ku koncu druhej svetovej vojny, bolo mesto Nitra bombardované. Informácia o bombardovaní zanikla vo vojnovnej haravare a svetová verejnosť sa o tom nedozvedela. A vôbec, v tej dobe sa takáto udalosť považovala za bežný jav. Zdôraznime teda, v čom je špecifikum tejto udalosti: 1. na Slovensku bol spôsob plošného („kobercový“) bombardovania civilných objektov použitý len raz, a to pri útoku sovietskych lietadiel na Nitru dňa 26. marca 1945. 2. tento útok nemá čo do počtu obetí v dejinách Slovenska obdobu. Jeho primárnym účelom bolo minimalizovať straty svojich vojsk zničením ohnísk nemeckého odporu a zabezpečiť im rýchly postup. Paralela medzi bombardovaním Nitry a britského mesta Coventry je značná predovšetkým v počte obetí, i keď primárnym cieľom leteckého útoku Luftwaffe na Coventry bolo, na rozdiel od Nitry, podlomiť morálku civilného obyvateľstva.

Príprava leteckého útoku Sovietov na Nitru trvala viac ako mesiac. Tu sa v marci 1945 koncentrovalo veľké množstvo nemeckých vojakov. Nachádzalo sa tu dôležité veliteľstvo Gestapa, ktoré riadilo trestné výpravy troch oddielov Einsatzkommanda. Správy z frontovej línie a intenzívne prelety sovietskych lietadiel s bombardovaním a ostreľovaním Vrábľa a Komjatíc celkom zreteľne naznačovali začiatie jarnej ofenzívy Červenej armády. Preto ešte 25. 3.

---

³Zájemce o podrobnější informace, vztahující se k operaci ANTHROPOID, odkazuje autor na svoji poslední publikovanou práci o teroristických operacích, připravovaných a provedených v letech II. světové války zpravodajským odborem MNO v Londýně. Motivům, přípravě a průběhu operace ANTHROPOID, jakož i jejím širším souvislostem, zkruslování a poválečné manipulaci historiků i pamětníků je věnována její podstatná část, včetně některých technických detailů. Viz ŠOLC, J.: Přijďeme za svitání. Praha : Naše vojsko. 2005, 266 s., faksimile, fotografie, jmenný rejstřík, poznámky. Operace ANTHROPOID je podrobně hodnocena ve II. kapitole, na s. 19-174.

popoludní nemecké velenie vydalo príkazy, aby evakovali zvyšky poľného lazaretu z kláštora, ako aj spravodajskú centrálu a Gestapo. Nemecké jednotky ešte večer organizovane a rýchlo začali ustupovať po všetkých cestách smerom na západ. V ranných hodinách zostalo v meste z nemeckého vojska len niekoľko skupín Einsatzkommando, ktoré Nitru opustili až o dva dni.

Lietadlá v ten deň zhodili na Nitru 164 bômb. Bombardované boli mestské kasárne, sakrálné budovy, lekárne, školy, ako i centrálna mestská zóna s obchodmi. Vyučovanie v školách však bolo už dlhší čas prerušené, pretože všetky boli do predchádzajúceho dňa obsadené nemeckým vojskom. Okrem centra mesta zasiahli bomby aj najchudobnejšiu mestskú časť Párovce i Horné mesto s hradným komplexom. Výsledok bombardovania bol otrasný. Celkový počet usmrtených a zomretých na následky zranení sa vyšplhal na 341, z nich 53 detí (do 18 rokov). Okrem civilného obyvateľstva zahynulo 8 slovenských a 5 nemeckých vojakov. Bombardovanie Nitry úplne zničilo 53 domov, budovu mestského divadla, kina, dva hotely... Letecký útok prekvapil všetkých. Časové, personálne, materiálne, ale aj psychické limity boli vážnou prekážkou pri odstraňovaní dôsledkov tejto katastrofy. Zlyhali miestna správa i vojenský veliteľ, ktorí nezakázali tradičný jarmok na trhovisku. Zlyhalo velenie asistenčných jednotiek, ktoré so svojimi 200 členmi boli špeciálne školené práve na takéto prípady. Na rozdiel od nich sa ihneď po nálete iniciatívy chopili členovia CPO a Slovenského Červeného kríža. Pri organizovaní pomoci a poriadku v meste mali nezastupiteľnú úlohu aj príslušníci mestskej polície. Následkom bombardovania bol útek jednej tretiny obyvateľov Nitry do viníc na Zobore (kde prečkali niekoľko dní).

Myšlienka publikácie sa právom nesie v duchu, že koniec vojny a porážka nacistického Nemecka automaticky neznamenali oslobodenie slovenského národa, ale boli prechodom do ďalšej, dlhej totality. V súlade s ideologickou a politickou požiadavkou štátostrany sa nepripomínali negatívne činy v rámci Veľkej vlasteneckej vojny, ktorá nám priniesla oslobodenie od nacistických zločinov. Analýze tejto udalosti sa historiografia do roku 1989 zámerne vyhýbala, resp. jej význam sa bagatelizoval, či pripisoval na vrub vojnovéj kataklizmy. Je zrejmé, že objektívne zhodnotenie faktov nevyhovovalo triednym záujmom, resp. mocenským a propagandistickým potrebám komunistického režimu. Až v 90. rokoch boli publikované prvé stručné články, ktoré však nevnikli do hĺbky problému. Okrem toho sa ich autori dopustili niekoľkých faktografických nepresností, napr. v dňoch konkrétnych náletov, v počte obetí. Jedným z cieľov Štefana Košovana bol zámer uviesť historické fakty na pravú mieru; okrem toho ho motivovali i spomienky pamätníkov i vlastné na túto udalosť, ktorej bol očitým svedkom.

Výslednú prácu autor rozdelil do niekoľkých častí. Faktografická časť obsahuje 13 kapitol. Významná je kapitola zaoberajúca sa genézou civilnej protileteckej ochrany. Pre lepšie pochopenie dobovej situácie autor akcentoval politicko-hospodárske hodnotenie pomerov s dôrazom na okres Nitra, k čomu mu poslúžili hlavne mesačné situačné hlásenia okresného náčelníka. Autor nevynechal ďalšie súvisiace aspekty bombardovania, keď komplexne zhrnul problematiku leteckých poplachov a leteckej aktivity Spojencov nad okresom Nitra v rokoch 1944 – 1945. Kapitola *Vojenská situácia* obsahuje stručný opis doposiaľ nepublikovaných udalostí v regióne, usporiadaných chronologicky, i keď viac-menej bez hodnotenia. Podstatu práce tvorí kapitola podrobne analyzujúca letecký útok pravdepodobne 27 sovietskych bombardérov na mesto. Relevantným prínosom, zvlášť pre pamätníkov udalosti a ich potomkov, je zoznam obetí bombardovania. Rozsah bombardovania dokresľuje letecká snímka so zakreslením dopadu leteckých púm. Prílohy vyplňajú najmä prínosné zhrňujúce grafy a fotografie nitrianskych fotografov s vysokou dokumentačnou hodnotou, nakoľko väčšinu negatívov sa podarilo Štátnej tajnej bezpečnosti zhabať. Obsahom 11. kapitoly sú kópie dokumentov, textových hlásení, novinových a časopiseckých článkov, korešpondencie a pod. Tieto, podobne, ako aj vyznačenie dopadu bômb na leteckých snímkach, tabuľky, grafy a zoznamy mŕtvych, by však mali byť sústredené do samostatnej prílohy k štúdiu. Logá firmiem sponzorov by nemali figurovať ako tretia časť knihy, pretože sú vo vzťahu k obsahu knihy irelevantné. Žiadalo by sa teda iné obsahové členenie knihy, ktoré by komplexne zvýrazňovalo význam príloh ako dôležitéj súčasti knihy.

Vojenská história

Publikáciu vhodne dopĺňa druhá časť – literárna (autor Emil Vontorčík) so šiestimi skutočnými príbehmi. Jej význam spočíva v tom, že na základe svedectva ešte žijúcich pamätníkov, alebo ich pozostalých, beletristicky opisuje atmosféru tragického náletu v pamätnom jarnom slnečnom dni, keď bol v meste jarmok a veľa ľudí čakalo pred predajňou Baťa na dovoz obuvi. Skrátka jej cieľom je rozšíriť diapazón čitateľského záujmu o laickú obec (súčasne historikom podáva obraz o náladách a reakciách obyvateľstva).

Okrem kritiky a analýzy archívnych prameňov autor využil tiež orálnu metódu, pričom hodnotu výpovedí pamätníkov overoval informáciami z iných zdrojov, resp. inými svedkami. Autorovi sa však, napriek veľkému úsiliu, nepodarilo získať podrobnosti o tejto udalosti od Centrálnej archívnej služby ministerstva obrany Ruskej federácie, kde chcel zistiť počet a typy lietadiel, veliteľa letky, počet alebo tonáž bômb, príslušnosť letky k bojovej skupine, atď. (ostáva otázkou, z akých dôvodov pracovníci ruských archívov zahmlievajú svoje odpovede na oficiálne žiadosti do nejasných formulácií).

Čo v publikácii absentuje, je zaradenie týchto udalostí v Nitrianskom okrese do širších súvislostí, najmä do komplexného postupu oslobodzovacích akcií Červenej armády. Organickou súčasťou práce mohla byť i hlbšia komparácia skúmaného problému s podobnými javmi vo svete (nielen s bombardovaním Coventry a Prahy), resp. na Slovensku. Bombardovanie možno porovnať napr. s bombardovaním baskického mestečka Guernica. Nemožno v tejto súvislosti nespomenúť aj zbytočné bombardovanie Drážďan, či zhodenie atómovej pumy na Nagasaki, teda všetky letecké údery v druhej svetovej vojne, kde sa vojenské ciele útokov prekrývajú s politickými alebo inými zámermi, ktoré doteraz nie sú dostatočne osvetlené.

Štylistika a slovník má občas archaický a ťažkopádny ráz, ale – ako píše i samotný autor, „...v snahe o najlepšie priblížiť daný stav vtedajších životných pomerov pridržal sa a citoval z oficiálnych dokumentov“. Autor si prípadne mohol dovoliť vypustiť niektoré detaily, ktoré čitateľovi narúšajú plynulosť textu, resp. mu nijakým spôsobom nepomôžu. Pri druhom vydaní publikácie by sa mali odstrániť aj všetky preklepy. Dovolím si ešte uviesť, že zmienka o majorovi Jánovi Šmigovskom v poznámke č. 70 nie je úplne objektívna, pretože v nej chýba informácia o jeho aktivitách po začiatku SNP. Veľmi dôležitá otázka sa čitateľovi vynára v spojitosti s fotografickým prieskumom sovietskeho lietadla, ktoré sa objavilo nad Nitrou noc pred bombardovaním: zaregistrovalo toto lietadlo či ruská rozvedka pôsobiaca v meste evakuáciu nemeckého vojska v tú noc na západ? Autor mohol pri absencii sovietskych dokumentov minimálne naznačiť, či Sovieti v čase bombardovania vedeli o zmenách pozícií Nemcov.

Publikácia vyšla za finančnej podpory viacerých spoločností, firiem a jednotlivcov. I keď by sme mohli hovoriť o dobre naznačenom trende vydávania faktografickej literatúry súkromníkmi, žiaľ, publikácia nenašla ani len minimum pochopenia zo strany magistrátu, ktorý ju nepodporil ani korunou.

Martin Hetényi

S O R B Y, K.: *ARABSKÝ VÝCHOD (1945 – 1958)*. Bratislava : Slovak Academic Press 2005, 305 s.

Politický vývoj v arabskom svete po druhej svetovej vojne púta pozornosť odbornej i laickej verejnosti už niekoľko desaťročí. Tejto mimoriadne atraktívnej téme sa však v slovenskej historiografii venuje iba málo odborníkov, lebo možnosti systematického výskumu a spracovania arabských dejín sú u nás značne obmedzené. Preto treba privítať, že vyšla pre nášho čitateľa jazykovo prístupná syntetická práca slovenského arabistu-historika K. Sorbyho, ktorá venuje pozornosť dnes veľmi aktuálnym problémom arabského sveta.

Autor v rozsiahlej práci podáva syntetický prehľadný výklad politických dejín arabských krajín Blízkeho východu a Arabského polostrova od konca druhej svetovej vojny do pádu irackej monarchie v lete roku 1958. Pritom problematike najvýznamnejšej krajine tohto regiónu – Egyptu sa venuje len nevyhnutná pozornosť, pretože v predchádzajúcich monografiách *Egyptská revolúcia 1952* (Bratislava 1998) a *Suez 1956* (Bratislava 2003) sa podrobne týmito otázkami zaoberal. Zhodnotenie historického vývoja sa sústreďuje hlavne na krajiny tzv. „úrodného polmesiaca“, menej na krajiny Arabského polostrova, ktoré v danom období hrali podstatne menšiu úlohu v medzinárodných vzťahoch. Podstatné oslabenie pozícií tradičných koloniálnych mocností – Veľkej Británie a Francúzska – a na druhej strane rast moci a vplyvu Sovietskeho zväzu utvorili priaznivé podmienky pre rozmach národnooslobodzovacieho hnutia v bývalých kolóniách a závislých územiach. Je nesporné, že vznik dvoch antagonistických a vzájomne súperiacich mocenských zoskupení na medzinárodnej aréne sa rozhodujúcou mierou odrazil aj na tvorbe reálnych možností pre likvidáciu priameho koloniálneho panstva v arabskom svete a vzniku samostatných štátov.

Získanie politickej nezávislosti bolo pre Arabov ústredným problémom, ktorého riešenie sa odkladalo od konca prvej svetovej vojny (a rozpadu Osmanskej ríše), a ktorý sa vynáral s čoraz väčšou naliehavosťou. Autor veľmi výstižne charakterizuje fungovanie nerovnoprávných zmlúv, ktorými si Británia a Francúzsko zabezpečovali neochvejnosť svojho postavenia. Je preto pochopiteľné, že kým po prvej svetovej vojne bola medzi Arabmi požiadavka národného oslobodenia a štátnej samostatnosti sama osebe cieľom, po roku 1945 sa požiadavka nezávislosti stala základným predpokladom pre domácu vnútornú reformu a ďalší pozitívny vývoj.

Národnooslobodzovacie hnutie v arabskom svete v rokoch 1945 – 1949 sa svojou intenzitou nemôže porovnávať s revolučnou vlnou v krajinách juhovýchodnej Ázie a Ďalekého východu pre rad objektívnych i subjektívnych faktorov. Negatívny vplyv na vývoj situácie mala hlavne tá skutočnosť, že arabský východ zostal po celú vojnu tylovým územím spojencov a nedošlo tu k takému rozkladu britského alebo francúzskeho panstva a koloniálnych štruktúr ako v krajinách juhovýchodnej Ázie a nemohli sa a nebol ani dôvod, aby sa vytvorili partizánske oddiely ako v krajinách okupovaných Japoncami. V Egypte a Iraku Veľká Británia ustanovila režimy sympatizujúce s jej politikou a na upevnenie vlastných pozícií v celoarabskom kontexte začala neodkladne vyvíjať nepriamy nátlak na Francúzsko, aby sa vzdalo kontroly nad Sýriou a Libanom. Autor s využitím širokej škály materiálov presvedčivo dokumentuje, že popri mohutnej vlne ľudového odporu voči prítomnosti okupačných síl, hlavnú zásluhu na relatívne rýchlom dosiahnutí nezávislosti Sýrie a Libanonu mala francúzsko-britská rivalita a antikolonialistické snahy USA. Do tejto kapitoly zapadá aj prvá palestínska vojna a objasnenie príčin zdrvivúcej porážky Arabov, ktorá pre nich znamenala národnú katastrofu. Výsledky palestínskej vojny pôsobili v okolitých arabských krajinách ako katalyzátor sociálnych pohybov. Zápas o Palestínu síce načas odvrátil pozornosť más od vnútropolitických problémov, ale zároveň vyvolal vlnu nacionalizmu, ba až šovinizmu. Ponižujúca porážka vo vojne neľútostne odhalila pred Arabmi ich vojenskú neschopnosť i hospodársku zaostalosť, ako aj zradu a kapitulantsvo vládnucich vrstiev. Vládnuce vrstvy arabských krajín spolupracujúce s kolonializmom, so svojimi politickými a sociálnymi privilégiami, ako aj pseudoparlamentným systémom, ktorý len veľmi nedokonale zastieral diktatúru najbohatších, sa stali terčom všeobecnej nenávisti ako hlavný vinník hanebnej porážky. V Britmi pevne ovládanej irackej monarchii nespokojnosť ľudu prerástla do masových demonštrácií, ktoré zmarili ratifikáciu novej britsko-irackej dohody.

V zmenených medzinárodných podmienkach bipolárneho sveta a začínajúcej sa studenej vojny mala diplomacia USA záujem vytvárať – podľa vzoru NATO – ďalšie regionálne vojenské zoskupenia namierené proti pozíciám a ambíciám ZSSR a jeho spojencov. V zmysle zásad doktríny zdržiavania mala priaznivú klímu pre takéto pakty pripraviť hospodárska ofenzíva. Nebolo preto náhodné, že 20. januára 1949, necelý týždeň po tom, čo Štátny department USA

Vojenská história

uverejnil vyhlásenie o vytvorení paktu NATO, prezident Harry Truman vo svojom posolstve Kongresu vyložil rozsiahly program zahraničnopolitickej expanzie pre americké monopoly. „Štvrtý bod“ tohto programu predpokladal poskytovanie hospodárskej pomoci rozvojovým krajinám vo forme štátnych i súkromných kapitálových investícií. V porovnaní s Marshallovým plánom, ktorý mal dočasný charakter, Trumanov program bol chápaný ako trvalá politika USA vo svetovom meradle. Po hospodárskej pomoci mala nasledovať vojenská a politická spolupráca, t. j. aj vládam arabských krajín bolo naznačené, že ďalšia pomoc bude závisieť od účasti vo vojenskom bloku so Západom a od uzavretia trvalého mieru s Izraelom.

V rokoch 1950 – 1954, nazývanými tiež obdobím egyptskej revolúcie, Štátny departement USA tradične prenechával obhajovanie politických záujmov Západu v arabskom svete Veľkej Británii. Jedinú výnimku tejto americkej politiky na Blízkom a Strednom východe tvorila Palestína, ale to bol skôr výsledok domácich politických kalkulácií a ohľadov na vplyvnú židovskú lobby, ako výsledok ucelenej koncepcie v zahraničnej politike. V období eskalácie studenej vojny, keď USA a ZSSR svet delili na dva tábory, silnela v arabských krajinách tendencia k neutralite. Podpora, ktorú ZSSR poskytol Izraelu v prvom období jeho existencie s cieľom oslabiť britské pozície na Blízkom východe, značne znížila jeho prestíž v arabskom svete.

V súvislosti so vznikom studenej vojny sa západné mocnosti snažili nielen udržať, ale ďalej rozšíriť svoju kontrolu nad ropným bohatstvom Blízkeho a Stredného východu. Vhodným spôsobom na dosiahnutie tohto cieľa malo byť vytvorenie ďalšieho regionálneho vojenského zoskupenia pozdĺž južných hraníc ZSSR – podľa vzoru NATO – ktoré by zapadalo do politiky zdržiavania. V sledovanom období, keď ZSSR ešte nehral aktívnu diplomatickú úlohu na Blízkom východe, Západ nedokázal pri riešení blízkovýchodného konfliktu dospieť k takému urovnaniu, ktoré by bolo Sovietskemu zväzu znemožnilo aktívne vstúpiť do politického diania tohto regiónu. Nevyriešené problémy okolo Palestíny a jej budúcnosti (stanovenie hraníc, otázka arabských utečencov, status Jeruzalema, využívanie vodných zdrojov atď.) nedovolili, aby sa rany mohli zaceliť. Naopak, stávali sa príčinami nových konfliktov.

K. Sorby charakterizuje vývoj v druhej polovici 50. rokov ako mohutný rozmach národno-oslobodzovacieho hnutia. Samotný rok 1955 otvoril novú kapitolu v dejinách medzinárodných vzťahov na Blízkom a Strednom východe. Západ už koncom februára 1955, zaistením podpisu dohody medzi Irakom a Tureckom položil základ regionálneho vojenského zoskupenia známeho ako Bagdadský pakt, ku ktorému sa zakrátko pripojila Veľká Británia a na jeseň toho istého roku Pakistan a Irán. USA sa z taktických dôvodov nepripojili k paktu, hoci samotnými Američanmi bol považovaný za integrálnu súčasť ním inšpirovaného „obranného“ systému pre Blízky a Stredný východ. Štátny departement neodporúčal na istý čas navrhovať arabským štátom členstvo v pakte, pretože správne predpokladal, že Arabi sa viacej cítia byť ohrozovaní Izraelom ako Sovietskym zväzom. Bola to Veľká Británia, ktorá mala iný názor a jej iracký spojenec v regióne nadšene privítal možnosť účasti Iraku v pakte v očakávaní zásadného posilnenia pozície domácich pravicových síl.

Stojí za zmienku, že zahraničná politika ZSSR po Stalinovej smrti pomerne rýchle začala počítať s „tretím svetom“ ako s reálnou silou medzinárodnej politiky. ZSSR i ďalšie krajiny východného bloku poskytovali morálnu i materiálnu podporu národnooslobodzovaciemu hnutiu a nadväzovali s týmito krajinami všestrannú spoluprácu v záujme presadzovania svojich globálnych cieľov. Iróniou tohto vývinu bola skutočnosť, že nový minister zahraničných vecí USA, John Foster Dulles, sa díval na problémy medzinárodnej politiky cez prizmu dvoch antagonistických táborov, podobne ako J. V. Stalin, a tak nejavil porozumenie pre neutralistické aspirácie nových vodcov tretieho sveta. V horúčkovitej snahe zatiahnuť viaceré arabské štáty do vojenského bloku, namiereného proti ZSSR, si zrejme neuvedomil, že zakladajúcim členom nového paktu má byť aj Veľká Británia, ich bývalý koloniálny pán. A tak z odmietania vstupu do západom iniciovaných vojenských zoskupení vznikol zahraničnopolitický princíp neúčasti vo vojenských paktach, ktorý sa neskôr stal základnou zásadou politiky nezúčastnenosti.

Vojenská história

Krach „suezského dobrodružstva“ Británie a Francúzska viedol americkú administratívu k tomu, aby hľadala nové cesty ako „zadržiavať“ arabské národné hnutie a zabrániť niektorým arabským krajinám, aby rozšírili svoju spoluprácu so ZSSR. Výsledkom bola *Eisenhowerova doktrína* vyhlásená v januári 1957, ktorá znamenala formálne nahradenie britsko-francúzskej hegemonie nad prozápadnými blízkovýchodnými krajinami americkou. Zápas o Sýriu v roku 1957 vyústil začiatkom roku 1958 do vytvorenia ZAR z Egypta a Sýrie, čo bol vrcholný úspech arabských národných síl. Politický vývoj v roku 1958 z hľadiska diania v tomto regióne možno považovať za prelomový: udalosti v Sýrii a Libanone urýchlili pád irackej monarchie, kde moc v júli 1958 prevzala armáda.

Výskum vnútropolitického diania v súvislosti s problémami medzinárodnej politiky a hospodárskych záujmov veľmocí dovoľuje autorovi nielen plasticky vykresliť dejiny, ale aj vidieť vzájomné súvislosti vývoja jednotlivých krajín arabského východu. Autorovi sa podarilo zachytiť tento neobyčajne zložitý a protirečivý vývoj, pričom poukázal na spojitost vnútropolitických problémov, t. j. modernizácie, sekularizácie, demokratizácie a nacionalizmu so zahranično-politickými otázkami, medzinárodnou situáciou, častými a opakovanými krízami, ktoré vyústili do likvidácie priamej závislosti väčšiny arabských krajín.

Pri spracovaní týchto problémov K. Sorby bohato využíva pramene a literatúru domácej, arabskej proveniencie. Autor chápe a prezentuje čitateľovi vzájomnú spätosť presadzovania mocenských záujmov veľmocí a národnooslobodzovacieho zápasu a využitia, resp. zneužitia tohto konfliktu na posilnenie mocenských záujmov a vplyvu veľmocí na arabskom východe. Naznačuje zjavné i skryté záujmy veľmocí, o ktorých vlastná historiografia (britská, francúzska, ruská alebo americká) často taktne mlčí, alebo ich skresľuje, resp. prikrašľuje.

K. Sorby pri spracovaní celej problematiky nevenuje takmer žiadnu pozornosť postojom Československa k týmto problémom, hoci nielen v 40., ale aj 50. rokoch bola známa angažovanosť ČSR v tomto priestore. Bolo by zaujímavé, najmä z hľadiska nášho čitateľa objasniť aj tento aspekt vývoja.

Syntetická práca K. Sorbyho pomáha zaplniť na Slovensku i v Čechách nedostatok poznatkov o povojnovom politickom vývoji na arabskom východe, bez ktorého je ťažko pochopiť mnohé udalosti odohrávajúce sa v tomto regióne v súčasnosti. Jej vydanie práve v dnešnom období má aj veľký celospoločenský dosah, pretože vo viacerých smeroch odhaľuje korene a problémy súčasného vývoja v arabskom svete.

Valerián Bystrický

ANOTÁCIE GLOSÝ

MALEČKOVÁ, K.: *PALNÉ ZBRANE. ZBIERKOVÉ FONDY SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA – MÚZEA BOJNICE.* Bojnice : Slovenské národné múzeum, 2005, 130 s.

Slovenské múzeá vo svojich depozitároch uchovávajú dodnes množstvo zbierkových predmetov, ktoré verejnosť pozná buď z výstav a expozícií, prípadne v menšej miere z propagačných materiálov, alebo ich nepozná vôbec, pretože neboli publikované v podobe katalógov. Recenzovaný katalóg Slovenského národného múzea – Múzea v Bojniciach je príkladom toho, že aj múzeá, ktoré majú menšie fondy určitého druhu múzejného materiálu, dokážu pripraviť publikáciu, ktorá bude zaujímať nielen úzku skupinu odborníkov, ale aj širšiu verejnosť.

Múzeum v Bojniciach (ako súčasť Slovenského národného múzea) sa v posledných rokoch zapísalo do vedomia našej širšej verejnosti atraktívnymi podujatiami, ktoré našli svoju odzvu aj v masovokomunikačných prostriedkoch. Menej známa je už skutočnosť, že pracovníci múzea organizujú už niekoľko rokov aj akcie, určené síce užšej skupine záujemcov – odbornej verejnosti, ale o to významnejšie. Z posledných akcií zaujímavých pre odborníkov zaoberajúcich sa vojenskými dejinami možno uviesť konferenciu *Zbroj a zbraň*, ktorú múzeum zorganizovalo v roku 2004. Pri tejto príležitosti odznali aj poznámky k tomu, že by bolo potrebné v oveľa väčšej miere publikovať zbierkové predmety jednotlivých druhov.

Pracovníčka múzea Katarína Malečková, ktorá organizovala aj spomínanú konferenciu a na nej predstavila časť zbierkového fondu palných zbraní bojnického múzea (a následne aj v zborníku, v ktorom boli príspevky z konferencie publikované), pristúpila k tomu, že spracovala fond palných zbraní v osobitnom katalógu.

V stručnom úvode predstavila osudy zbierky. Tie nie sú veľmi dlhé, pretože všetky predmety (s výnimkou jediného), ktoré sú v katalógu predstavené, získalo múzeum v 50. rokoch ako štátny kultúrny majetok, čiže ako konfiškáty zo šľachtických zbierok. Vznikol tak síce neorganický, ale celkom zaujímavý súbor palných zbraní a ich súčastí, ktorý poskytuje odborníkom hodnotné informácie.

V tejto súvislosti môžeme len s ľútosťou konštatovať, že sa nezachovala pôvodná zbierka zbraní, ktorú budovali celé generácie rodiny Pálffyovcov a ktorú dediči Jána Pálffyho rozpredali na niekoľkých aukciách v medzivojnovom období. O kvalite tejto pôvodnej zbierky svedčí aj skutočnosť, že veľkú časť predmetov získali zahraniční záujemcovia. Len čiastočne by sa dala táto zbierka rekonštruovať na základe starých inventárov či aukčných katalógov.

Ale vráťme sa k recenzovanému katalógu. Obsahuje údaje o zbierke 63 palných zbraní a 7 pracovníc, ktoré v súčasnosti bojnické múzeum vo svojich zbierkach má. Popis jednotlivých predmetov je typizovaný a obsahuje údaje o datovaní a pôvode každej zbrane, o výrobcovi (ak je uvedený), základné rozmery (dĺžka a kaliber), spôsob získania (už sme spomínali, že ich múzeum získalo v 50. rokoch, len jednu zbraň získalo múzeum kúpou – katalógové číslo 63 – belgický revolver), ďalej evidenčné číslo múzea a napokon autorka uvádza literatúru, ak bol niektorý predmet už publikovaný.

Nasleduje stručný popis zbrane s jej charakteristickými časťami (záмок, zámková doska, hlaveň), prípadne s popisom autorských značiek či dielni a tovární, v ktorých zbraň vznikla.

K slovnému popisu je pripojená vždy strana s fotografiami príslušného predmetu. Tie zachytávajú celkovú podobu a niektoré časti zbrane – obyčajne zámkovú dosku so signatúrou, detail výzdoby pažby alebo hlavne alebo niektorý konštrukčný prvok. Len v jednom prípade

je celostránková fotografia trombónu (katalógové číslo 12), ktorá však neposkytuje priveľa detailov na skúmanie.

Spomínané prachovnice, ako súčasť palných zbraní, sú sústredené na dvoch stránkach so spoločným opisom a na dvoch fotografiách (č. 64-65 a 66-70).

Kvalitné farebné, prípadne niektoré čierno-biele fotografie výborne dopĺňajú opis zbraní. Mal by som však jednu pripomienku: v niektorých prípadoch by bolo vhodné (a priestor v publikácii by sa našiel) uviesť aj detailné značky niektorých výrobcov, ktoré niekedy autorka opisuje len slovné.

Aká je historická hodnota zbraní uvedených v katalógu? Môžeme povedať, že skladba tohto fondu je z veľkej časti typická pre väčšinu slovenských múzeí, ktoré vlastnia takéto menšie fondy zbraní. Pokrývajú celé historické obdobie od vzniku palných zbraní až po koniec 19. storočia. V zbierke úplne absentujú zbrane 20. storočia či už z obdobia prvej alebo druhej svetovej vojny (ktoré v iných slovenských múzeách sú zastúpené pomerne výrazne). Je to spôsobené aj tým, čo sme uviedli o vzniku tejto, vlastne umele vytvorenej zbierky.

Na druhej strane má bojnícky súbor palných zbraní niekoľko pozoruhodných zbierkových predmetov. V prvom rade sú to štyri najstaršie palné zbrane – delo-falkon zo 16. storočia (konkrétne z roku 1550 aj s uvedením výrobcu a majiteľa dela) a tri hákovnice, z ktorých jedna je datovaná rokom 1555.

Ďalšou pozoruhodnou súčasťou fondu je desať pušiek a dve pištoly s kolieskovým zámkom. Pochádzajú z Nemecka, Rakúska alebo Čiech (dvakrát sú zastúpení puškárski majstri Reimerovci z Olomouca – Ferdinand a Heinrich). Ďalšie zbrane majú kresadlové zámky (zastúpený je francúzsky aj španielsky typ) a z vývojového radu sú napokon zastúpené aj perkusné zbrane.

Na krátkom priestore recenzie je ťažké upozorniť na jednotlivé kusy, ich značky a výzdobu, túto funkciu plní katalóg. Musíme však upozorniť na dve zbrane: katalógové číslo 33 a 34. Obidve zbrane majú na pažbe pripevnené mosadzné štítky, ktoré upozorňujú, že prvá zbraň bola získaná pri obliehaní Viedne v roku 1683, druhá pri obliehaní Belehradu v roku

1717). Žiaľ, už sa asi nedozvieme, z akej pôvodnej zbierky tieto zbrane pochádzali. Pravdepodobne len štúdiom archívneho materiálu (ak sa vôbec zachoval) o konfiškáciách týchto zbraní, by sa dalo zistiť, komu tieto zbrane pôvodne patrili, ako ich získal (či bol priamym účastníkom spomínaných vojenských akcií), aký mal pôvodný vlastník vzťah k nim a k udalostiam, ktoré sa spomínajú. Príklad týchto dvoch zbraní zároveň poukazuje na to, ako sme boli ochudobnení o dôležité historické informácie, ktoré už pravdepodobne nebude možné obnoviť.

Kvalitné fotografie publikovaných zbraní umožnia ďalším bádateľom oboznámiť sa s výrobnými postupmi či signatúrami výrobcov. V tejto súvislosti by som chcel upozorniť na pištoľ s francúzskym kolieskovým zámkom, katal. č. 41, ktorú autorka pripisuje talianskemu majstrovi Gieklamovi Muttimu. Na základe fotografie by som však pravdepodobne jeho meno čítal ako Gierolimo Mutti, ale to by bolo potrebné overiť asi priamym výskumom na mieste.

Katalóg Kataríny Malečkovej o palných zbraniach v bojníckom múzeu treba pokladať za kvalitný príspevok k výskumu zbierkových fondov militárií v slovenských múzeách. Ako sme písali v úvode, mnohé naše múzeá majú takéto väčšie či menšie fondy, ktoré by bolo veľmi potrebné sprístupniť odbornej i širšej verejnosti takouto podobou. Recenzovaný katalóg by sa tak mohol stať vzorom pre ostatné, tzv. menšie múzeá, resp. múzeá s menším fondom militárií. O to viac by bolo potrebné, keby boli sprístupnené vedeckou formou katalógy „veľkých“ fondov – napr. Slovenského národného múzea – Historického múzea v Bratislave či Červeného Kameňa, Mestského múzea v Bratislave, Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici a niektorých ďalších slovenských múzeí. Prispeli by tak k výskumu umeleckých remesiel (puškárskeho, mečiarskeho, nožiarskeho a ďalších, ktoré sa zaoberali výrobou zbraní a militárií) nielen na Slovensku, ale ako ukazuje aj tento katalóg, k historickému výskumu aj v širšom – európskom regióne.

Na záver ešte jedna pripomienka. V katalógu sa uvádza náklad 1000 (tisíc) výtlačkov! Myslí si, že už vzhľadom na odborníkov, ktorých

by katalóg mohol zaujímať, či na počet návštevníkov, ktorí každoročne múzeum v Bojniciach navštívia (vďaka jeho aktivitám), mohol byť náklad neporovnateľne vyšší.

P. Valachovič

CHOVANEC, J. – ČERVENĀNSKÝ, F.: *NÁZORY ĽUDOVÍTA ŠTÚRA NA ŠTÁT A PRÁVO*. Bratislava : Procom, 2005, 291 s.

Publikácia dvoch popredných slovenských právnikov a pedagógov ponúka pestrú mozaiku textov venovaných zhodnoteniu Ľudovíta Štúra. Ide predovšetkým o pramene Štúrových sociálno-politických názorov, otázky Štúrovej národnej filozofie, miesto štátu v jeho programovom koncepte, miesto a význam práva v myslení Ľudovíta Štúra vrátane jeho poslanskej pôsobenia. V neposlednom rade sa čitateľ oboznámi so Štúrovou orientáciou po revolúcii meruôsmych rokov a s najdôležitejšími medzníkmi jeho života a diela. Dokumentárna časť monografie obsahuje 18 závažných dokumentov približujúcich politické, filozoficko-štátoprávne a právne myslenie Ľudovíta Štúra.

To je takpovediac telegrafický náčrt kapitol či hlavných tém takmer 300-stranovej knihy, ktorej význam umocňuje aj skutočnosť, že bola vydaná v Roku Ľudovíta Štúra, o čom je však naša verejnosť len minimálne informovaná. A tak, hoci Ľudovít Štúr dominuje na pomyselnom stupni víťazov v anketách popularity našich historických osobností, doposiaľ sme ho vlastne poriadne neodhalili. Chýbalo, a vlastne dodnes nám chýba najmä poznanie jeho ľudského rozmeru so všetkými jeho prednosťami i slabosťkami. Chýba však aj zmapovanie viacerých stránok jeho pôsobenia a činnosti. Jednou z nich je práve oblasť štátu a práva. Z tohto hľadiska treba oceniť prezentovanú prácu. Ide v nej totiž aj o komplexnejšie zhodnotenie Štúrovho politického a štátoprávneho, resp. právneho myslenia, ako aj konkrétneho konania na tomto poli. Syntézou týchto aspektov sa Štúr významne zapísal do moderných dejín slovenského národa. Štúr – slovami autorov – bol iniciátorom konštituovania moderného Slovenska v duchu pohybu, ktorý nastolila Veľká

francúzska revolúcia. Ona iniciovala formovanie novodobých európskych národov a národných štátov. Za dosiahnutie týchto cieľov Štúr bojoval politickými prostriedkami v Uhorskom sneme, ale aj publicisticky, ďalej svojimi výstupmi na zhromaždeniach ľudu a v neposlednom rade aj v ozbrojenom zápase revolučného diania v meruôsmych rokoch.

Je potrebné oceniť, že autori pomerne podrobne približujú aj viaceré aspekty odkazu Ľ. Štúra z hľadiska inšpiračného zdroja pre ďalší vývoj. Dochádzajú k záveru, že „jeho humanistické a demokratické chápanie štátu a práva pomohlo slovenskej spoločnosti a jej intelektuálnym predstaviteľom správne sa orientovať prinajmenej v dvoch kľúčových historických rozhodnutiach 20. storočia, ktoré mali pozitívny osudový dosah na ďalší vývin našej spoločnosti.“ Bolo to jednak rozhodnutie vystúpiť so zbraňou v ruke proti fašizmu a jednak pokojný prechod k samostatnej, demokratickej štátnosti v januári 1993.

O prínose práce, ktorá nám Štúra prezentuje aj ako osnovateľa prvého, vnútorne sklbeného slovenského systému filozofie štátu a práva, svedčí aj skutočnosť, že bola odmenená prémie Literárneho fondu v kategórii vedeckej literatúry.

V. Segeš

NÁTER, P.: *DRUHÁ SVETOVÁ VOJNA INÉ ALTERNATÍVY 1938 – 1940*. Bratislava : Nakladateľstvo MAGNET PRESS SLOVAKIA 2005, 125 s.

Je to útlá knižka, formou malá, ale obsahom veľké dielo. Autor sa snaží posúdiť iné alternatívy vzniku, začiatku a priebehu prvej tretiny druhej svetovej vojny v Európe. Na základe štúdií a úvah dospel k záveru, že druhá svetová vojna nebola osudovo nevyhnutná, že správnymi rozhodnutiami štátnikov jej bolo možné predísť alebo ju aspoň podstatne zmierniť, ak už nie zabrániť. Veď jej dôsledky s následným rozdelením Európy železnou oponou sú pociťované dodnes. História sa však meniť nedá. Alternatívy a varianty uvedené v knižke možno prirovnať k výroku „Keby nie keby...“ Ale to

nič nemení na význame diela. Výsledky, ku ktorým autor dospel, sú na posúdenie čitateľa, nech sa s nimi pohrá sám. V diele sú uvedené známe i menej známe fakty a skutočnosti a knižka má čo povedať historikovi, ale najmä laikovi. Autor ako historik-amatér vytvoril skutočne pozoruhodnú prácu, ktorá sa dobre číta.

Dielo je členené na osem kapitol. V krátkom úvode je zdôvodnená účelnosť publikácie a priebeh etáp druhej svetovej vojny v Európe a Stredomorí.

Nasleduje stručná história 20. storočia v Európe začínajúc Krásnou epochou, pokračujúc príčinami (geopolitické rozpory, nacionalizmus a sociálne nezrovnalosti), vznikom, priebehom a dôsledkami prvej svetovej vojny, ktorá nevyriešila žiadny problém, pre ktorý sa začala.

Obdobie medzi vojnami charakterizuje politika víťazov Francúzska, Veľkej Británie, USA a porazených i tých, čo vzbudzovali obavy – Nemecko a Sovietsky zväz. Vývoj vo svete poznačila hospodárska kríza. V Taliansku B. Mussolini pochodoval na Rím a nastolil fašizmus. V Nemecku vznikla NSDAP, k moci sa dostal A. Hitler, bol vytvorený totalitný režim a vodcovský systém. Sovietsky zväz (zavedením industrializácie, kolektivizácie a čistkami) vytváral obavy zo šírenia bolševickej revolúcie prostredníctvom Komunistickej internacionály (čoho dôkazom bola občianska vojna v Španielsku 1936 –1939) a z územnej expanzie, proti susedným štátom. Vznikla Spoločnosť národov aj Malá dohoda (ČSR, Rumunsko, Juhošlávia), Francúzsko uzavrelo dohody s ČSR a ZSSR, proti KI vznikla Os Berlín – Rím – Tokio.

Prišiel rok 1938, keď sa obloha začala zaťahovať mrakmi. Nemecko porušiac Versaillskú zmluvu vytvorilo Wehrmacht – silu na útočnú vojnu – na rozšírenie svojho životného priestoru, proti hlavným protivníkom: Francúzsku a Československu, na boj proti židovstvu a bolševizmu. Boli vypracované štúdie vojny s Francúzskom, Československom, s koalíciou, na obsadenie Rakúska a Španielska. Napriek maskovaniu úmyslov bolo nebezpečenstvo vzniku vojny stále zrejmejšie (anšlus Rakúska 1938, pokračovanie občianskej vojny v Španielsku, agresia Japonska v Číne a masaker v Nankine, pakt Molotov – Ribbentrop).

V Československu vznikla kríza, končiaca Mníchovskou dohodou (Francúzsko a Británia sa zriekli Československa v nádeji zachovania mieru). Prípad I: ČSR – rozoberá Fall Grün (Prípad Zelený – vojna s Československom), respektíve aj Fall Rot (Prípad červený – vojna s Francúzskom), pričom sú hlavnými účastníkmi konfliktu Československo a Nemecko. Uvedená je ich politická a vojenská situácia, pechotná a delostrelecká výzbroj, obrnené jednotky, letectvo, opevnenia, mobilné prostriedky, štruktúry ozbrojených síl, plán obrany a jej stav k 30. 9. 1938, plán útoku podľa Fall Grün na Československo a posledné prípravy na útok. Vedľajších účastníkov konfliktu tvoria spojenci Francúzska, ZSSR – píše o ich politickej a vojenskej situácii, je rozobraná pechota, delostrelectvo, obrnené jednotky, letectvo, plány pomoci Československu, v prípade ZSSR prechod cez Poľsko alebo Rumunsko a letecká pomoc – a v rámci Malej dohody Rumunsko a Juhošlávia.

K plánu Fall Grün je uvedená alternatíva 1 – pomoc spojencov, ich politické a vojenské predpoklady, početné stavy ozbrojených síl Československa, Francúzska, Veľkej Británie, ZSSR i Nemecka a ich pozemné aj letecké sily pred mobilizáciou a po nej. K tejto alternatíve sú uvedené tri varianty: že sa Hitler neodváža zaútočiť, že sa vzbúria nemeckí generáli, a že sa vojna už začala. V Alternatíve 2, podľa ktorej ČSR bojuje bez spojencov, sú uvedené politické predpoklady a pravdepodobný priebeh konfliktu. Kapitulu uzavrava vyhodnotenie oboch alternatív.

Prípad II: Poľsko – rozoberá Fall Weiss (Prípad biely), postavenie Poľska medzi svetovými vojnami a skutočný priebeh konfliktu. Aj v tomto prípade je zvolená alternatíva 1, keď Poľsko bojuje bez spojencov s dvomi variantmi: že Francúzsko a Británia budú pomáhať Sovietskemu zväzu alebo že zostanú neutrálne. Alternatíva 2 hovorí, že Nemecko a ZSSR ostanú spojencami. Aj túto časť uzatvára vyhodnotenie alternatív.

V 6. kapitole Prípad III: Británia – plán Seelöwe (Morský lev) opisuje obranu Veľkej Británie v 30. rokoch 20. storočia, nemecký plán Seelöwe (príprava pozemnej armády, námorníctva a letectva), možnosti obrany Veľkej Británie (Kráľovské námorníctvo, Kráľovské

delostrelectvo, Kráľovské vzdušné sily, pobrežné opevnenia) a leteckú bitku o Britániu. Alternatíva 1 k Seelöwe ráta s prímorím a alternatíva 2, naopak s uskutočnením invázie, ku ktorej sú zvolené dva varianty: že by sa invázia začala, alebo že by sa invázia začala ale nebola úspešná. Oddiel knihy je zakončený vyhodnotením alternatív.

V predposlednej kapitole sú uvedené rozhodujúce osobnosti majúce vplyv na všetky predmetné udalosti: Adolf Hitler (1889 – 1945) vrátane Fall Grün, Weiss a Seelöwe, Neville Chamberlain (1869 – 1940), Edvard Beneš (1884 – 1948), Josif Vissarionovič Stalin (1879 – 1953), Józef Beck (1894 – 1944) a Winston Churchill (1874 – 1965).

Dielo končí posúdením možných alternatív a ich dôsledkov a je doplnené 29, menej známymi fotografiami z autorovho archívu.

Autor Ing. Pavel Náter vyštudoval Chemickú fakultu SVŠT v Bratislave, pracoval na výskume olejov Madit a zastával pozíciu vedúceho odboru výskumu. Popri zamestnaní sa venoval dejinám stredovekého Japonska, gotickým katedrálam a histórii vojen, s dôrazom na druhú svetovú vojnu. Pri zhromažďovaní poznatkov navštívil potenciálne i skutočné bojiská: opevnenia na severnej hranici Česka, britské pobrežie od Doveru po Portsmouth, veliteľstvá stíhacieho letectva v Uxbridge a Duxforde. Bol sa pozrieť na duklianske bojisko i na miesta vylodenia anglo-amerických vojsk v Normandii v rámci operácie OVERLORD od Arramachesles-Bais po Pointe du Hoc. Inštitúcie, skratky, miestne názvy, vojenské hodnosti, ako aj citáty, boli použité v pôvodnom tvare, respektíve znení. Odbornú konzultáciu autorovi poskytol riaditeľ VHÚ plk. v.v. doc. PhDr. Jozef Bystričský, CSc., čo zvyrazňuje jeho hodnovernosť.

L. Jančo

RICHTER, K.: DOBÝVÁNÍ DOMOVA, OSVOBOZENÍ ČESKOSLOVENSKA BEZ CENZURY A LEGEND. Praha : Nakladatelství Ostrov, 2005, (I. část 280 s., II. část 304 s.)

Tieto knihy ako dielo literatúry faktu prinášajú objavné, často až prekvapujúce neznáme

skutočnosti o československom východnom odboji počas druhej svetovej vojny. Sú tvorivým pokračovaním kníh *Přes krvavé řeky* a *Apokalypsa v Karpatech*. Vďaka názorovej slobode po uvoľnení prísne utajovaných archívov po roku 1989, ktoré ukrývali a v štátnom záujme zatajovali mnohé javy pred verejnosťou, ako aj väčšieho časového nadhľadu, sa autorovi podarilo vrátiť tejto významnej kapitole dejín Čechov a Slovákov historickú pravdivosť. Dielo ukazuje nielen obetavosť a neobyčajné hrdinstvo bojovníkov, ale odhaľuje aj zákulisné diplomatické manévry, intrigy, zbabelosť i zrady. To, čo bývalý režim desiatky rokov účelovo menil či cenzuroval, teraz vidíme vo svetle mnohých nových svedectiev. Napriek týmto skutočnostiam celé dielo bolo akoby ešte stále podfarbené „načerveno!“

Karel Richter – vojenský historik – plodný spisovateľ, člen Obce spisovateľů a predseda Klubu autorů literatury faktu, šéfredaktor revue *Přísně tajné* – takmer románovým spôsobom opísal ani nie také dávne udalosti. Dielo má čo povedať odborníkovi – profesionálnym či amatérskym historikom – i širokej čitateľskej verejnosti, ale najmä tým československým vojakom, ktorí bojovali na domácom fronte, ako aj na zahraničných frontoch druhej svetovej vojny.

Autor do sugestívneho obrazu formou literatúry faktu zapojil výpovede desiatok pamätníkov (najmä gen. Klapálka, Ressler, Sachera či Kvapila), vrátane ich povojnových, často veľmi pohnutých osudov, čo umocňuje pôsobivosť diela. Udalosti opisuje tak živo, akoby bol pri najmenšom ich svedkom, ak nie priamym účastníkom a čitateľ sa v duchu prenáša do prebiehajúcich dejov. Opisované príbehy sa často prelínajú a vyúsťujú do budúcnosti, akoby autor predvídal mnohé udalosti, alebo na základe skúseností sa vracia k minulosti, veď s odstupom 60 rokov, ako sa vraví, „po vojne je každý generálom“.

Dielo má dve časti. I. časť okrem úvodu obsahuje 17 statí. Opis udalostí začína zaujatím obrany na rieke Ondave začiatkom decembra 1944, činnosťou moskovského vedenia KSČ i londýnskej vlády, marením úsilia zmocnenca čs. vlády sovietskymi orgánmi, najmä NKVD v Podkarpatskej Rusi (Karpatskej Ukrajine). Koncom decembra a začiatkom januára front

ožíva, v Poľsku sa pripravuje veľká ofenzíva, ktorá sa začala 12. januára a delostrelecká príprava 15. januára 1945 o 8,45 hod., v rámci ktorej bolo presunuté do oblasti Krosna delostrelectvo a do Nowého Targu i tanková brigáda zboru. Nastal mohutný úder diel, mínometov a tankov, za 4 dni bolo dobyté Jaslo a Gorlice, pričom sa vyznamenali čs. delostrelci. Súbežne s tým začína nová fáza oslobodzovania Československa sovietskou armádou a 1. československým armádnym zborom. To všetko sa dialo v prospech západných spojencov, ktorí v decembri 1944 utrpeli porážku v Ardenách. Okrem prebiehajúcich frontových udalostí sa autor dotkne aj roku 1947 – Moskvou zmareného prijatia Marshallovoho plánu i 1. augusta 1968.

V Západokarpatskej operácii je vylíčená činnosť našich jednotiek na smere Bardejov, Prešov a Košice. Na prístupoch k Levoči sú opísané ťažkosti bojov 3. brigády zasneženým horským terénom cez Branisko. Po oslobodení Levoče, neskôr Kežmarku, sa naše jednotky dostali koncom januára 1945 až k Popradu. Nastal postup údolím Váhu. Jednotky vstúpili do Štrby, dobyli Važec a postupovali cez Východnú a Hybe až k Liptovskému Hrádku, ktorý dobyla 1. brigáda, zatiaľ čo 3. brigáda postupovala popod Tatry (Cesta slobody bola pomenovaná až po oslobodení) a Liptovské hole na Žiar a Smrečany. Prvý raz sa spomína trestanecký oddiel, ktorý bol nasadzovaný na najťažšie miesta bojov. Ale na čiare Žiar – Smrečany – Okoličné – Závažná Poruba bol postup zboru zastavený 31. januára 1945. Začali sa dvojmesačné vysilujúce boje o Liptovský Mikuláš, ktorým sú venovaná tri state na 44 listoch. Často sa skloňujú obce Smrečany, Žiar, Okoličné, Jalovec, Bobrovec, Trstené, výšiny Háje, Nikovo (správne Nicovô)..., časté neúspešné útoky denne i niekoľkokrát i dočasný prechod do obrany, slabá vycvičenosť zmobilizovaných vojakov východného Slovenska. Pre útrapy bez konca a najťažšie boje začiatkom marca prinútili zbor prejsť do obrany.

Ďalšia stať podrobne rozoberá úsilie Sovietskeho zväzu na vplyv v Československu, peripetie s uzavretím zmluvy medzi ČSR a ZSSR, ovplyvňovanie SNP, stratu Podkarpatskej Rusi i celkovú situáciu na frontoch

druhej svetovej vojny. V nepriateľskom tyle je opísaný pomerne podrobne český protinacistický odboj s dôrazom na činnosť ilegálnych ÚV KSČ, Obranu národa, kolaboráciu, špionáž, spoluprácu, ale i zradu. V rozsiahlej stati *Partizáni* je opísaná príprava i porážka SNP a ústup povstaleckých síl do hôr, strastiplný pochod cez hrebene Nízkych Tatier až po smrť Jana Švermu a neskoršie zatknutie Rudolfa Slánskeho a ďalších následkov. Ale najviac miesta je venované partizánskemu hnutiu v Protektoráte Čechy a Morava. A znova nastupuje tanková brigáda, ktorá koncom januára oslobodila Kežmarok a v polovici februára dostala zo ZSSR 65 tankov, s ktorými sa presunula do Nowého Targu. I. časť diela uzaviera Ostravská operácia, opisujúca činnosť 4. ukrajinského frontu, v rámci ktorého v 18. armáde pôsobila aj česko-slovenská tanková brigáda.

II. časť práce, skladajúca sa z 23 statí, začína stratou dobytého mesta Liptovského Mikuláša, získaného 3. a strateného 11. marca 1945. Potom po neustálych a neúspešných útokoch jednotky zboru 30. marca získali mnohé výšiny, obce Jalovec, Bobrovec i Trstené, avšak pred silnými protiútokmi museli ustúpiť s veľkými stratami. Prielom konečne nastal po doplnení zboru asi 4 000 nováčikmi a po vytvorení a nasadení 4. brigády do prvej línie. Po opakovaných útokoch boli dobyté obce Jalovec, Trstené, Bobrovec, Bobrovček a z východu po ceste od Liptovského Hrádku bol konečne oslobodený 4. apríla aj Liptovský Mikuláš. Týmto sa uzavreli dvojmesačné zrážky, jedno najkrvavejšie obdobie bojov čs. jednotiek vôbec, ktoré si vyžiadali 4 563 obetí. To všetko je opísané v troch statiach na 31 stranách.

Ďalšia kapitola o nezdolnom nepriateľovi opisuje situáciu 38. armády v južnom Poľsku, v rámci ktorej pôsobila aj čs. tanková brigáda na štyri pásy nepriateľského opevnenia. Po prvej fáze útoku na Ostravu nasledovala druhá, ktorá začala 24. marca 1945, a tu tiež účinkovala čs. tanková brigáda, ktorá stratila až 32 tankov. Potom boje pokračovali na bohumínskom smere, kde sa čs. tankisti a samopalníci ocitli v ťažkých stretnutiach, od 27. marca do 1. apríla stratili ďalších 55 tankov a ostalo im iba 30 boj schopných strojov. Na Tworkowskom predmostí sa tanková brigáda v bojoch

dostala až za Odru, kde sa skončila jej bojová činnosť stratou ďalších 8 tankov. Potom nasledoval smer útoku na Ostravu, v ktorom 3. tankový prápor ako prvý prekročil čs. hranice u Rohova, ale brigáda stratila pritom 13 tankov a zostalo jej už iba 8 bojaskopných. Na dohľad sa dostáva Ostrava, na ktorú začal útok 26. apríla a zúčastnila sa ho aj tanková brigáda 3. tankovým práporom, ktorému bolo pridelených všetkých zostávajúcich 7 tankov. Tieto 30. apríla po ťažkých bojoch vnikli do Ostravy a nasledujúce dni pokračovali v prenasledovaní nepriateľa. Predtým navštívila tankovú brigádu vládna delegácia, od ktorej prešla k leteckej divízii.

Ťažkosti západného a východného odboja pri rokovani o vládnom programe a zostavovaní novej vlády po sťahovaní vlády z Londýna do Moskvy rozoberá ďalšia časť. Potom sa 31. marca 1945 z Moskvy vypravil dlhý vlak s vedením čs. zahraničného odboja, prezidentom a novou vládou cez Kyjev, Lvov, Lupkovský priesmyk a Humenné do Košíc, kde prišiel 4. apríla a v tento deň bol vyhlásený aj Košický vládny program. Velenie zboru od gen. Svobodu, ktorý sa stal ministrom národnej obrany, prevzal gen. Klapálek.

Boje v údolí Váhu pokračovali, dňa 4. apríla bol dobytý Ružomberok a cez pohorie Veľkej Fatry sa 4. brigáda dostala až k Martinu a 11. apríla ho oslobodila. V skaliskách Malej Fatry ťažiskovú úlohu zohrala 3. brigáda, ktorá potom 30. apríla vstúpila do Žiliny. Najťažšie boje boli o Polom. Nasleduje víťazné finále. Po oslobodení Žiliny sa 1. čs. armádny zbor dostal k Váhu na čiaru Dolného Hričova – Považskej Teplej a postupoval na západ. Oslobodil Vsetín, Holešov a ďalšie mestá a zastavil sa pred Prostějovom na Hané. Tu ho zastihla správa o bezpodmienečnej kapitulácii Nemecka v Remeši. Vojna sa však ešte neskončila, nepriateľ bol prenasledovaný až do Prahy.

Na dokreslenie celkovej situácie čs. jednotiek v ZSSR je opísaná zmiešaná letecká divízia, skladajúca sa z 1. čs. stíhacieho leteckého pluku (3 perute, po 12 La-5 a 4 veliteľské lietadlá), 2. čs. stíhacieho leteckého pluku (3 perute po 10 La-5 a 2 vel. lietadlá) a 3. čs. bitevného leteckého pluku (3 perute po 12 Il-2 a 4 vel. lietadlá) a jej činnosť v období od 31. 8. 1944 do

6. 4. 1945 v bojoch v rámci 4. ukrajinského frontu v Ostravskej operácii.

České krajiny sa na jar 1945 dostali na prah Povstania. Vznikali jednotlivé ohniská odporu, organizované výsadbami sovietskych partizánskych skupín. Tu je opísaná kolaborácia i zrada a stať smeruje do stratená.

Zo západných Spojencov sa stávajú bezmocní osloboditelia. Začiatkom mája sa anglo-americké jednotky dostávajú na územie Československa, avšak v oslobodzovacom boji sú zastavení na demarkačnej čiare v rámci rozdelenia sfér vplyvu medzi Východom a Západom.

5. mája 1945 začalo v Prahe povstanie. Zúri tu ťažké boje, do ktorých vstúpili aj vlasovci, s ktorými nastali nezhody. Stavali sa barikády. Po piatich dňoch Nemci vyhlásili prímerie, kapitulovali a začali ustupovať na juh a západ. 9. mája prišla do Prahy 3. gardová tanková armáda generála Rybalka. Praha bola oslobodená. Druhá svetová vojna sa skončila.

Po dlhých a trpkých šiestich rokoch sa generál Ludvík Svoboda stretol so svojou rodinou 7. mája 1945 v Podivíne na Morave.

V náručí domova sa ocitol aj prezident Beneš, so svojou vládou sa 8. mája vydáva na cestu z Košíc do Prahy. Kľukatou cestou ide do Banskej Bystrice, odtiaľ do Žiliny a cez „Sv. Benedikt“ do Bratislavy a Brna automobilmi. Potom vlakom a vláda lietadlami do Prahy. Jednotky 1. čs. armádneho zboru v ZSSR už boli sústredené pred Prahou.

Poslednou časťou II. časti diela je oslobodenie bez záruky. O usporiadaní pomerov nerozhodol ľud doma, ale Moskva v marci 1945. Svedčia o tom udalosti v Podkarpatskej Rusi po vstupe Červenej armády, činnosti SMERŠ i NKVD, ktoré odvliekli okolo 60 000 občanov do Gulagov v ZSSR, v ktorých mnohí zahynuli. Parlamentná demokracia bola nahradená diktatúrou proletariátu.

Na hodnote diela nič neuberá ani menšia nepresnosť zemepisných názvov, ktoré neznejú najlepšie: rieka Topľá – Topľa, Malatíny – Malatiná, v Podtureni – v Podturni, Nikovo – Nicovô... V zasneženej rovine nemohlo trčať kukuričie, ktoré na Liptove vtedy vôbec nerástlo. Prezidentský a vládny konvoj cestou z Košíc do Prahy sa nezastavil na improvizovaný obed niekde na ceste za Štrbou, ale na

riadny obed v kúpeľoch Lučivná. Taktiež je veľmi kľukatá jeho cesta z Košíc do Banskej Bystrice, odtiaľ do Žiliny a späť na Pohronie do Sv. Beňadiku a do Bratislavy. Až neuveriteľne znie epizóda, keď dôstojník na fronte odmietne splniť rozkaz nadriadeného, a tento na mieste nevyvodí dôsledky, respektíve nepostaví ho pred poľný súd, ale sa mu aj ospravedlní.

V diele nie je spomenuté, že 1. československý armádny zbor v ZSSR stratil začiatkom februára 1945 na určitú dobu pri Liptovskom Mikuláši dotyk s nepriateľom, že Nemci stačili využiť terén a vybudovať dokonalú obranu, ktorú nebolo možné zdolať za dva mesiace, a že nepriateľ začal ustupovať, hoci s tvrdým odporom, pred hrozbou obklúčenia (4. apríla bola oslobodená Bratislava a 30. apríla 1945 aj Ostrava). Niekoľko týždňov bol zbor bez deľostrelectva, ktoré bojovalo u Jasla a tanková brigáda bola presunutá do Nového Targu do Poľska.

Autor čerpal z bohatej literatúry, veď o druhej svetovej vojne bolo toho napísané veľa a zo spomienok priamych účastníkov bojov (ale pamäti po mnohých rokoch blednú a nie sú najpresnejšie). Najhodnovernejšie sú archívne pramene, najmä vojnové denníky. Dielo je doplnené 69 menej známymi fotografiami a 2 náčrtkami.

E. Jančo

ISBY, D.: Z POSLEDNÍCH SIL. BOJE NĚMECKÉ ARMÁDY V NORMANDII OD OPERACE „KOBRA“ PO FALAISKOU KAPSU. Brno : Jota Military 2004, 370 s.

David C. Isby je právnym zástupcom a súčasne poradcom americkej vlády v otázkach obrany a zahraničnej politiky. V poslednom období pôsobí tiež ako príslušník kongresového štábu, konkrétne ako analytik pri multilaterálnych a bilaterálnych rokovaní vlády ohľadne kontroly zbrojenia. Ako bývalý redaktor časopisu *Strategy and Tactics Magazine* navrhol 19 publikovaných vojnových hier, ako spisovateľ sa rozsiahlo venuje defenzívnym analýzám, avšak aj vojenskej histórii, v oblasti ktorej sa stihol prezentovať viacerými knihami zverej-

nenými londýnskym nakladateľstvom Greenhill Books.

Dnes sa nám predstavuje ako editor fascinujúceho diela, mapujúceho vrchol vojenských operácií v Normandii z perspektívy niektorých nemeckých generálov počínajúc osudovým americkým prielomom pri operácii „Cobra“ 25. júla 1944 a končiac frenetickými udalosťami vo falaiskej kapse v dňoch 20. a 21. augusta 1944. Je jedinečným dielom v tom, že mapuje postup Spojencov pri prielome z Normandie prostredníctvom správ vypracovaných nemeckými dôstojníkmi pre potreby spojeneckých spravodajských služieb v rámci amerického programu povojnových vojenských štúdií. Túto kritickú fázu vojny na Západe rozoberajú a opisujú vyšší nemeckí dôstojníci, pričom všetci bez výnimky vyjadrujú svoj názor k spojeneckej leteckej prevahe a hodnotia svoje vlastné úsilie, ktorého cieľom bolo upútať armády Spojencov v Normandii. Kniha predkladá pozoruhodný obraz nemeckých nádejí kontrastujúcich s jasným uvedomením, že nádej na dlhodobé zadržanie spojeneckého postupu je prakticky nulová. Poskytuje fascinujúci pohľad na zúfalé boje porazenej armády, usilujúcej sa z posledných síl odvrátiť debakel.

Na rozdiel od ostatných zbierok preložených textov pojednávajúcich o nemeckej armáde v Normandii (na čo sa špecializuje uvedené britské nakladateľstvo, podobne ako u našich západných susedov brnianske nakladateľstvo Jota v známej edícii *Military*), je tento zväzok prevažne dielom jednej osoby, Rudolpha-Christopha von Gersdorffa. Ako náčelníka štábu nemeckej 7. armády (pri úniku z falaiskej kapsy veliteľa obklúčených nemeckých jednotiek) ho možno zaradiť medzi kľúčových aktérov udalostí, odohrávajúcich sa v lete 1944 na pobreží severozápadného Francúzska. Svoje kapitoly začína klasickým zhodnotením nemeckej situácie, situácie „nepriateľa“ a terénnych podmienok, po ktorom nasleduje súhrnný popis udalostí. Každá z jeho kapitol je doplnená o správu napísanú SS-Oberstgruppenführerom a generálplukovníkom Waffen-SS Paulom Hausserom, ktorý bol väčšinu inkriminovanej doby jeho nadriadeným. Hausser, ktorého politické i osobné postoje boli úplne odlišné od Gersdorffových, bol považovaný za otca Waf-

Vojenská história

fen-SS a jeho náhľad na udalosti kontrastuje s hlavnou dejovou osnovou tejto knihy. Je do nej zahrnutá i kapitola generála tankových vojsk Hansa Eberbacha, aby si čitateľ vytvoril širší rámec zahrnujúci tiež aktivity nemeckej 5. tankovej armády na britsko-kanadskom fronte, zatiaľ čo Gersdorff a Hausser sa zameriavajú na činnosť nemeckej 7. armády na fronte americkom. Rekonštrukcia týchto dramatických udalostí sa realizuje aj za prispenia generála delostrelectva Wilhelma Fahrmachera a generála tankových vojsk Heinricha von Lüttwitza.

Knihá podrobne analyzuje všetky kľúčové udalosti, ako bol protiútok pri Mortaine, bitky pri Avranches a Argentan, či sled udalostí, ktoré viedli k bojom pri Falaise. Všetko v šiestich kapitolách, ktoré sú akýmisi operačnými štúdiami. Pohľad na problémy na operačnej úrovni vedenia vojny, detailný rozbor a profesionálne hodnotenie taktickej situácie, precízna analýza rozhodovacieho procesu, ako aj opis činnosti riadiacich a kontrolných mechanizmov, to všetko ponúka súvislý pohľad na rozhodujúcu bitku z nazerania, predovšetkým veliteľstva nemeckej 7. armády, ktorá v tejto fáze čelila hlavnému náporu Spojencov. Pripomením len, že vášniví záujemcovia o vojenskú históriu si ozaj prídu na svoje.

Napriek tomu, že autor urobil záslužnú prácu, nezabudol pripomenúť, že hodnotenia autorov sú subjektívne a treba ich chápať ako snahu ukázať samých seba v lepšom svetle. Podľa neho, názor, že porážka nemeckých vojsk v Normandii reflektovala spojeneckú materiálnu a le-

teckú prevahu a že k nej prispeli zásahy do vedenia operácií zo strany Hitlera a jeho obľúbených generálov na najvyššej úrovni, sa z nemeckého uhla pohľadu stal na dobu jednej generácie bežnou formou interpretácie tohto neúspechu. Zdôrazňovanie významu spojeneckého letectva či už pri bombardovaní zázemia, alebo priamo na bojisku, má vraj poskytovať nemeckým dôstojníkom iba prijateľný dôvod porážky a možnosť poukázať na fakt, že „nemali šancu“. Bolo by preto naozaj zaujímavé vedieť, ktoré faktory boli podľa Isbyho rozhodujúcimi!

Treba tiež upozorniť, že kvalita jednotlivých prekladov sa líši. Je v nich patrná len mizivá snaha o jednotný štýl či už v otázkach gramatiky, alebo napr. pri používaní nemeckých a anglických termínov. Autor vyšiel čitateľom maximálne v ústrety a popri nevyhnutnej korekcii miestnych názvov vložil do textov poznámky. Najmä tam, kde sú odkazy autorov jednotlivých príspevkov nejednoznačné, alebo kde sa nedajú identifikovať. Vynikajúcom vkladom je taktiež zakomponovanie prehľadných máp a skíc do týchto správ, z ktorých mnohé boli reprodukované už aj v iných publikáciách. Mapy a bojové nákresy autenticky dokresľujú atmosféru na bojisku, jasným a prehľadným spôsobom navodenú nemeckými dôstojníkmi. Fotografická príloha len umocňuje celkový dojem a je príjemným spestrením strohých faktov, informácií a popisov.

A. Maskalík

KRONIKA

6. MEDZINÁRODNÁ VEDECKÁ KONFERENCIA PRACOVNEJ SKUPINY VOJENSKEJ HISTÓRIE PARTNERSTVA ZA MIER

V dňoch 3. – 7. apríla 2006 sa uskutočnila v Bratislave na tému *Koniec vojny – post-konfliktné vojenské operácie (Exiting War – Postconflict Military Operations)* 6. medzinárodná vedecká konferencia Pracovnej skupiny vojenskej histórie Partnerstva za mier (Military History Working Group – ďalej MHWG). Jedným z nosných cieľov skupiny, ktorá bola založená v Marshallovom centre v Garmisch-Partenkirchene v SRN 3. apríla 2000 z iniciatívy Amerického centra pre vojenské dejiny (U.S. Center of Military History), a pôsobí pod záštitou Konzorcium obranných akadémií a inštitútov bezpečnostných štúdií Partnerstva za mier, je podporovanie a rozširovanie pravidelnej multilaterálnej spolupráce založenej na výmene informácií, stanovísk a predstáv medzi oficiálnymi vojenskými historickými inštitúciami prostredníctvom každoročných konferencií. Tohtoročnú medzinárodnú vedeckú konferenciu organizoval Vojenský historický ústav Bratislava v spolupráci s francúzskym Service Historique de la Défense. Konferenciu otvoril v mene ministra obrany Slovenskej republiky vedúci Služobného úradu MO SR Ing. Oliver Paradaiser a riaditeľ Historické služby francúzskeho ministerstva obrany viceadmirál Louis de Contenson. Prítomných privítal tiež riaditeľ Vojenského historického ústavu doc. PhDr. Jozef Bystrický, CSc. Menovaní vyzdvihli prínos a smerovanie skupiny, ktorá patrí k najaktívnejším skupinám PzM, a presadzuje nové aktuálne trendy v medzinárodnej komunikácii zohľadňujúc historickú prizmu.

Program konferencie bol rozsiahly a jej rokovanie prebiehalo v siedmich paneloch. V rámci prvého panela vystúpili referujúci k vývoju mierových operácií od ukončenia prvej svetovej vojny až do súčasnosti a načrtli ich perspektívy. Okrem misií realizovaných pod mandátom Bezpečnostnej rady OSN hovorili aj o účasti v misiách pod záštitou NATO, EÚ a OBSE. Talianska profesorka M. G. Pasqualini z Carabinieri Officers' College v Ríme urobila pregnantný prierez pôsobenia talianskych karabiniarov v mierových misiách, počnúc pôsobením na Kréte v rokoch 1897 – 1906, pokračujúc pôsobením v Číne, v Macedónsku (1904 – 1911), Grécku (1911 – 1923), v misiách medzivojnového a povojnového obdobia, až po misie v 90. rokoch 20. storočia a na začiatku súčasného storočia (v Albánsku, Salvadore, Kambodži, Somálsku, na Balkáne, v Iraku). Vychádzajúc zo storočnej tradície, zdôraznila ich dvojitú policajno-vojenskú identitu a venovala sa ich konkrétnej činnosti (zapojenie do bojových operácií, výcvik domácej polície, zabezpečovanie spolupráce medzi vojenskou zložkou a civilnými organizáciami, ochrana a kontrola civilného obyvateľstva, činnosť rozviedky, záchrana kultúrneho dedičstva) v jednotlivých oblastiach pôsobenia, upozornila tiež na nízku úroveň rozpracovania operačných a psychologických aspektov. Plk. Janusz Zuziak – Wojskowe Biuro Badań Historycznych Varšava predstavil vyše 50-ročnú účasť poľskej armády v medzinárodných operáciách od kórejských udalostí v roku 1953 cez účasť v Indočíne, Nigérii, Južnom Vietname, Sýrii, Namíbii, Egypte, Kambodži, na Balkáne, Golanských výšiniach, až po zapojenie sa do protiteroristických operácií v Afganistane po 11. septembri 2001 a súčasné pôsobenie v medzinárodných operáciách. Za jednu z najdôležitejších účastí označil pôsobenie v rámci misie

UNIFIL v Libanone (poľská poľná nemocnica, logistický prápor, ženijná jednotka). Účasť Švédska v mierových operáciách od roku 1949 do súčasnosti priblížil Dr. Kent Zetterberg zo stockholmského National Defence College. Konštatoval, že v misiách pôsobili vždy dobrovoľníci absolvujúci základný vojenský výcvik, a že z celkového počtu účastníkov misií majú švédske ozbrojené sily 10-percentný podiel. O pôsobení španielskej vojenskej polície v mierových operáciách referoval kpt. Miguel Lopez reprezentujúci Spanish Comission Military History. Vychádzal hlavne z operácií na Balkáne, kde sa potvrdila kľúčová úloha policajných zložiek. Ich činnosť sledoval v troch fázach – zabezpečovanie bezpečnosti a udržiavanie verejného poriadku, koordinácia vojenských a civilných zložiek, účasť v normalizačnom procese mierového života. V rámci zodpovedania otázok k referátom prvého panela boli odovzdané skúsenosti z pôsobenia talianskej jednotky v Afganistane, vojenskej polície v Kábule, bola porovnaná činnosť karabinierov v Sarajeve a Nasirii, ako aj skúsenosti najlepšej poľskej jednotky v Iraku.

Druhý panel konferencie bol orientovaný na mierové operácie v poslednom desaťročí 20. storočia a na začiatku 21. storočia. Podiel Grécka na mierových operáciách priblížil CDR. Andreas Tousas. Vychádzal z historických dimenzií a z globálnej situácie tohto obdobia. Okrem prehľadného sumáru účasti sa zameral na najdôležitejšie operácie, na činnosť vojenských pozorovateľov a svoj príspevok ukončil zabezpečovaním humanitnej pomoci a zaisťovaním bezpečnosti jej prepravy v rámci medzinárodnej misie v Afganistane. Účasť maďarských ozbrojených síl v mierových operáciách prezentoval vo svojom referáte pplk. János Jakus z maďarského Vojenského historického ústavu. Slovenskú účasť na riešení konfliktov, udržaní mieru a bezpečnosti vo svete predstavil delegátom konferencie náčelník Centra riadenia operácií plk. Ing. Ondrej Novosad. Slovenskí vojaci zabezpečovali v rámci mierových operácií humanitnú pomoc, odminovanie, stavebno-ženijné práce, zdravotnú starostlivosť, bezpečný návrat utečencov, monitorovanie vojenskej a bezpečnostnej situácie, dodržiavania ľudských práv, dohľad nad odzbrojovaním, demobilizáciou a reintegráciou. Pristavil sa pri pôsobení najväčšej slovenskej jednotky zabezpečujúcej ženijnú podporu v bývalej Juhoslávii. Výklad vhodne dokreslovala aj powerpointová prezentácia. Témou príspevku mjr. Les' Melnyka z Army National Guard Historian bola americká národná garda v mierových operáciách. Autor sa zamerl na najdôležitejšie aspekty vzniku, výcviku, logistického zabezpečenia a konkrétneho pôsobenia národnej gardy. Hoci vychádzal zo stáročnej tradície, jeho referát nepostrádal ani komparatívny charakter v zmysle národná garda – profesionálni vojaci – rezervné jednotky a dotkol sa aj rozdielov medzi Európanmi a Američanmi pôsobiacimi v mierových operáciách. Položené a následne zodpovedané otázky sa týkali redukovania národnej gardy a jeho vplyvu na úlohy v mierových operáciách, finančného zabezpečenia príslušníkov národnej gardy, nešťastí a obetí na životoch. Záujem bol aj o reakcie obyvateľstva na účasť Slovenska v operáciách KFOR a Iracká sloboda.

Skúsenosti z účasti národných jednotiek na mierových operáciách v rámci stabilizácie bezpečnostnej situácie, rekonštrukcie a národnej výstavby v Afganistane a Iraku prezentovali delegáti z Holandska, Rumunska, USA a Veľkej Británie. Holandskej účasti na obnove mierového života po operácii Trvalá sloboda sa venoval vo svojom vystúpení Dr. Arthur Den Cate z Netherlands Institute of Military History a rumunskej vojenskej účasti Carmen S. Rijnoveanu z Institut d'Histoire et de Théorie militaires v Bukurešti. O pôsobení britských síl v procese stabilizácie situácie v Iraku a zabezpečovania národnej rekonštrukcie referovala Tabitha Swann z odboru analýz britského ministerstva obrany. V postkonfliktnom budovaní krajiny zabezpečovali národné jednotky dohľad nad ochranou ľudských práv, podporu civilnej správy, humanitnú pomoc, regeneráciu infraštruktúry, spoluprácu s miestnym obyvateľstvom, čelili rôznym občianskym nepokojom, realizovali adekvátne núdzové opatrenia. Príspevok mjr. Williama S. Storyho z U.S. Army Center of Military History sa týkal prechodu invázie do okupácie Iraku a vzťahu koalíčných síl a civilného obyvateľstva. Diskusia potvrdila, že napriek

tomu, že stabilizácia mierového života a rekonštrukcia irackej krajiny napredujú, celkový úspech mierovej misie závisí od dĺžky jej pôsobenia. Viacerí delegáti hodnotili účasť vlastnej krajiny v mierových operáciách ako príležitosť prezentácie a možnosť získavania skúseností pre transformujúce sa ozbrojené sily, odrážajúce potreby globálneho bezpečnostného prostredia a ako čiastkový príspevok k budovaniu a udržaniu svetového mieru. Niektorí vychádzali aj z vlastných osobných skúseností a v rámci nových hrozieb zdôraznili okrem teroristických aj ekonomické, ekologické a ďalšie nebezpečenstvá.

Štvrtý panel otvoril problematiku dopadu svetových vojnových konfliktov 20. storočia na armádu. Problémom spojeným s demobilizáciou francúzskych vojsk v rokoch 1918 – 1919 sa venoval por. Louis Panel zo Service Historique de Défense. V procese návratu vojakov do civilného života vyzdvihol úlohu polície a žandárstva. Pomalý priebeh demobilizácie a odzbrojovania jednotlivých zložiek bol sprevádzaný administratívnymi a ekonomickými problémami, pandémiou, potravinovou krízou. O činnosti kráľovských karabinierov v Taliansku, o podmienkach a výcviku i o štruktúre zboru karabinierov a jeho reorganizáciách v rokoch 1919 – 1922 referoval mjr. Flavio Carbone. Zaoberal sa otázkami vojenskej činnosti, udržiavania verejného poriadku, odzbrojovania občanov, likvidácie zbraní, starostlivosti o civilné obyvateľstvo a napokon aj úlohou, ktorú zohrali pri stabilizácii politickej situácie. Posledný príspevok prvého rokovacieho dňa sa týkal kanadských ozbrojených síl po druhej svetovej vojne. Dr. Richard Carrier z kanadskej Military College hodnotil roky 1945 – 1949 ako obdobie určitých očakávaní a ilúzií v dôsledku víťazstva a nakoniec ako obdobie návratu k realite, sporej s demobilizáciou, s uvedením si konca vojenskej prítomnosti v Európe. Dotkol sa tiež zostupu obranného rozpočtu a zbrojenia v dôsledku narastajúceho napätia medzi Východom a Západom, reálnych hrozieb v Ázii a Európe a úlohy Kanady pri formovaní Severoatlantickej aliancie. V následnej diskusii bol vyjadrený názor na existenciu kanadskej jednotky v Nemecku. Tiež boli zodpovedané otázky týkajúce sa pôsobenia karabinierov v období Benátskej republiky, možnosti prístupu k archívnym dokumentom v prefektúrnom archíve v Ríme. Zaujímavé bolo tiež načrtnutie viacrozmerného vzťahu karabinierov k fašistickej ideológii.

Nasledujúci deň absolvovali účastníci konferencie výlet do Banskej Bystrice spojený s prehliadkou Múzea Slovenského národného povstania, kde si so záujmom prezreli celú expozíciu. Filmová projekcia, emotívne podfarbená gregoriánskym chorálom, a odborný výklad sprostredkovali zahraničným hosťom ďalšie informácie a poznatky o protifašistickej rezistencii slovenského národa. V popoludňajších hodinách si prezreli tiež vojenskú techniku čs. armády vystavovanú vo Vojenskom historickom múzeu v Piešťanoch.

Druhý rokovací deň začínal panelom na tému obnovy postkonfliktnej národnej identity ako dôležitej súčasť obnovy mierového života. Téma bola prezentovaná prostredníctvom udalostí, ktoré sa odohrali v Amerike v období 19. storočia, v Rakúsku po 1. svetovej vojne a Nemecku v poslednom desaťročí 20. storočia. Dr. Ronald G. Haycock z Kanady demonštroval zložitú problematiku na príklade francúzskych Kanadčanov v situácii po britskom víťazstve v krvavej sedemročnej vojne. Poukázal na jednej strane na hrdinstvo Kanadčanov a na druhej strane na asimilačné snahy Britov, na komplikovaný vzťah britskej vlády ku kolonistom, na dôsledky pomalej imperiálnej administratívy, na hrubé zaobchádzanie s kolonistami. Úlohu armády v období rekonštrukcie na americkom Juhu po skončení občianskej vojny priblížil William Epley v referáte Dr. Roberta S. Rusha z U.S. Army Center of Military History. Vychádzajúc z dôsledkov vojny boli v ňom porovnané ľudské straty, chorobnosť vojakov a ďalšie ukazovatele s inými vojnovými konfliktmi, zdôraznené základné atribúty politiky Severu voči Juhu a hlavne pôsobenie unionistickej armády v mestách Konfederácie v zmysle nastolenia poriadku, pomoci civilnému obyvateľstvu, tiež postoj vojakov voči černochoch a v závere aj opätovné presadzovanie segregáčnych zákonov po stiahnutí armády z Juhu. O vojenskom spravovaní Rakúsko-Uhorskom obsadených území v období prvej svetovej vojny referovala pracovníčka rakúskej Akadémie obrany Dr. Tamara Scheer, ktorej príspevok je súčasťou širšie kon-

cipovaného a riešeného projektu pod názvom *Ked' sa zastavili boje*. Analyzovala pôsobenie vojenskej administratívy na teritóriu Srbska, Čiernej Hory, severného Albánska, Rumunska, Ukrajiny, severného Talianska, súvislosti vyplývajúce z multietnického charakteru rakúsko-uhorskej armády, postoj civilného obyvateľstva, činnosť policajných jednotiek, odzbrojovanie obyvateľstva, pozitívne aspekty – udržanie priemyselnej výroby, v niektorých oblastiach budovanie infraštruktúry, ako aj aspekty negatívne – využívanie miestnych ekonomických zdrojov, neadekvátne správanie v prípade vzdialenejších posádok. Osobitný prípad národnej identifikácie predstavujú príslušníci východonemeckej NVA v procese zjednocovania Nemecka a ich sebaidentifikácia v Bundeswehri po roku 1990. Plk. Winfried Heinemann z Militärgeschichtliches Forschungsamt SRN sa venoval téme počnúc myšlienkou separátnej východnej armády, cez nedostatky NVA, znižovanie jej výzbroje, prierez budovania spoločnej armády, reunifikáciu východnej armády, personálne podmienky a končiac hodnotením celého procesu. Pôvodný program bol doplnený o vystúpenie plk. Olega Belosludtseva z Inštitutu vojenskej histórii Ruskej federácie, ktoré sa týkalo mierového nasadenia ruskej jednotky vo vojenskom konflikte v Tadžikistane. Ruský vojenský historik ilustroval zložitú miestnych podmienok charakterizovaných etnickými konfliktmi a samotnú činnosť 201. ruskej motorizovanej strelkovej divízie – konkrétne rozloženie jednotiek, zabezpečovanie podpory vnútorného poriadku, ochrany objektov, humanitnej pomoci, odmínovanie a nakoniec rozpustenie jednotky. Spomenul aj iné operácie – multinárodné, aj čisto ruské.

Vystúpenia v rámci predposledného panela s názvom *Od víťazného mieru k preventívnej vojne* otvorili viaceré témy z nového pohľadu. O dôsledkoch španielsko-amerického vojny v rokoch 1898 – 1899 hovoril prezident francúzskej komisie vojenskej histórie prof. Jean-David Avenel. Zmapoval rýchly priebeh amerického víťazstva nad Španielskom, ktoré sa Parížskou dohodou Kuby zrieklo, a následnú okupáciu až do vyhlásenia nezávislej republiky v roku 1902, ako i pomoc amerických vojakov pri formovaní miestnej kubánskej gardy. O balkánskej kríze na začiatku 20. storočia a rumunskej vojenskej účasti v Albánsku po druhej balkánskej vojne v rokoch 1913 – 1914 referoval Dr. Sergiu Iosipescu z Institute for Political Studies of Defense and Military History z Rumunska a o predstavách neutrality na Balkáne po prvej svetovej vojne por. Abdil Bicer z francúzskej Service Historique. Politické dimenzie vojny, povojnovú bezpečnosť, otázky týkajúce sa Spoločnosti národov a britskej zahraničnej politiky v rokoch 1917 – 1922 analyzoval prof. Brian McKercher z kanadskej Military College. Panel uzavrel referát plk. Michaela G. Lyoshina z Ruskej federácie o sovietskej vojenskej správe v Nemecku v rokoch 1945 – 1949, v ktorom sa venoval priebehu demilitarizácie, činnosti denacifikačnej komisie, ekonomickým otázkam, ktoré zostávali v rukách sovietskej správy, podmienkam za akých pracovali sovietski dôstojníci až po ukončenie správy, ku ktorej došlo tri dni po vytvorení NDR. Zhodnotil sovietsku okupačnú politiku v Nemecku a vzhľadom na nedostatočne preskúmanú tematiku upozornil na doteraz publikované materiály.

Referáty posledného bloku boli orientované na postkonfliktné otázky studenej vojny. Konverzia maďarského vojenského priemyslu na priemysel spotrebný bola témou referátu Pála Germusku z Maďarskej republiky. Prof. Vladimír Prebilič z odboru obranných štúdií Fakulty sociálnych vied Ľubľanskej univerzity referoval o prípravách Juhoslávie na potenciálnu sovietsku intervenciu, ktorej možné uskutočnenie datovali analytici do roku 1950. Prípravy na intervenciu predstavil v širších súvislostiach konfliktného vzťahu Stalina a Tita, vzťahu Juhoslávie a západných krajín, stupňujúceho sa napätia medzi Juhosláviou a krajinami východného bloku v dôsledku celkovej orientácie Titovej zahraničnej politiky hľadajúcej tretiu cestu. Zaujal konkrétnymi informáciami o zmenách v obrannej doktríne, o posilňovaní hraníc, o taktike obranného plánu, o americkej podpore, pomoci Francúzska, Veľkej Británie až po zlepšenie vzťahov, ku ktorému došlo počas návštevy Chruščova v roku 1956. Vývoj politického smerovania a situáciu v maďarskej armáde po sovietskej okupácii a revolučných udalostiach v roku 1956 opisovala Dr. Eva Tulipán z Vojenského historického ústavu Maďarskej republiky. Ne-

zabudla pripomenúť ani priebeh intervencie, použité metódy zastrašovania a demonštrácie sily, rozsah škôd a štruktúru obetí v budapeštianskych uliciach na obidvoch stranách.

Dr. Michal Štefanský z Vojenského historického ústavu Bratislava vystúpil s referátom *Operácia Dunaj v roku 1968*, ktorá bola treťou vojenskou intervenciou v rámci sovietskeho bloku, a ktorej sa zúčastnilo päť štátov Varšavskej zmluvy s cieľom upevnenia vnútroblokovej jednoty a prinútenia Československa k poslušnosti a spoľahlivosti podľa sovietskych predstáv. Zahraničných účastníkov zaujal vylíčením priebehu operácie, analýzou vývoja politickej situácie, vývoja v čs. armáde, postoja obyvateľstva. Konštatoval, že „rozsahom nasadených vojakov a bojovej techniky bola najväčšou vojenskou operáciou od skončenia druhej svetovej vojny, že nastolila nové otázky bezpečnosti malých štátov a uviedla do pohybu aj zmeny v Severoatlantickej aliancii, ktorá ju považovala za vnútroblokovú záležitosť a napokon poslúžila aj na jej revitalizáciu“.

Nemenej zaujímavou témou pre zahraničných delegátov bol posledný referát *Odsun sovietskej armády z Československa v rokoch 1990 – 1991* v podaní genmjr. v.v. Ing. Svetozára Nad'oviča, náčelníka Správy pre zabezpečenie odchodu sovietskych vojsk. Sovietske vojská, ktorých príchod v auguste 1968 zmaril obrodný proces v Československu a ich 20-ročná prítomnosť, spôsobila oneskorené naštartovanie demokratických procesov, boli odsunuté na základe Dohody o odchode podpísanej 26. februára 1990 v Moskve. Prednášajúci informoval o politických rokovaniach v Národnom zhromaždení, vo vláde národného porozumenia, o rokovaniach medzi Prahou a Moskvou, o organizačnej náročnosti odsunu, logistického zabezpečenia, o samotnom priebehu odsunu realizovanom v troch etapách od prvého dňa 26. februára 1990 do 30. júna 1991, o riešení majetkovo-právnych a finančných problémov po odsune a konštatoval, že tento zložitý proces sa uskutočnil plynulo a bezkonfliktne. Ako v závere každého, tak aj tohto panela, boli zodpovedané viaceré podnetné otázky a pre krátkosť času nemohla pokračovať diskusia.

Celú vedecko-odbornú časť konferencie zhodnotil plk. Frederic Guelton z Francúzska. Vychádzajúc zo známeho výroku Clemenceau z roku 1918 „vojnu sme vyhrali, musíme ešte vyhrať mier“, konferenciu hodnotil ako priekopnícku v zmysle posunu predmetnej problematiky od samotných vojnových konfliktov k vojenským aktivitám realizovaným po skončení vojny, k aktivitám týkajúcich sa demobilizácie armády a jej štrukturálnych zmien, rekonštrukcie a budovania krajiny, udržania mieru, prípadne vojenskej okupácie v dôsledku zastavenia nedeokratického vývoja a hrozieb medzinárodnému mieru. Konštatoval, že mnohostrannosť tém, sledovanie rozličných aspektov tých istých udalostí, viacrozmerné prístupy spracovania, sledovanie problematiky v lineárnej perspektíve, alebo naopak v torzovitom úseku umožňujúcom hlbšie a detailnejšie mapovanie, konfrontačné postoje, atď. boli garanciou ďalšieho posunu poznania v novej i staršej vojenskej histórii. Pripomenul menej, resp. málo spracované témy v problematike ukončenia vojny a povojnového obdobia, zložitosť právneho hľadiska, ekonomického dosahu, psychologického dopadu a pod., podotkol terminologickú nejasnosť v pojmovom aparáte vojny a mieru a upozornil na potrebu študovať nedávne dejiny z inej perspektívy. Vyzdvihol prínos spoločného stretnutia vojenských historikov z obidvoch strán železnej opony a nakoniec sa poďakoval všetkým zúčastneným za aktívnu účasť a organizátorom za veľmi kvalitné a plnohodnotné zabezpečenie priebehu celej konferencie.

Z administratívneho rokovania MHWG vyplynulo, že je žiadúce pokračovať v organizovaní konferencií jedenkrát ročne a že je potrebné udržať ich ako fórum na stretávanie bez finančných obmedzení. Organizátor za francúzsku stranu André Rakoto vyzdvihol napredovanie Slovincov, Maďarov a Rumunov a ich etablovanie sa v rámci pracovnej skupiny. Nasledujúce stretnutie bolo predbežne naplánované na koniec marca 2007 v Kanade na pôde Kráľovskej vojenskej akadémie, keďže kanadská vláda ponúkla finančnú podporu tohto vedeckého fóra. Ako spolupredsedajúci a spoluorganizátor bola odsúhlasená slovinská skupina, ktorá urobila ponuku hlavného organizátora konferencie aj v nasledujúcom roku. Záujem o organizovanie konfe-

Vojenská história

rencie v roku 2008 prejavila aj Rumunská republika. Téma konferencie bude zameraná na oblasť strategického plánovania a v rámci spoznávania nových vojensko-historických inštitúcií a prezentácie historických militárií príslušnej krajiny bola naplánovaná návšteva vojenského múzea v Kingstone.

Rozlúčkovým koktailom v Klube Ministerstva obrany SR bola 6. medzinárodná vojensko-historická konferencia aj slávnostne uzavretá. Náčelník Generálneho štábu Ozbrojených síl SR genpor. Ľubomír Bulík odvdal v mene ministra obrany Pamätné medaily ministra kpt. v z. André Rakotovi a viceadmirálovi Luoisovi Dubessey de Contenconovi z Francúzska a Robertovi Sterling Rushovi z Amerického inštitútu vojenskej histórie v zastúpení – za prínos v rozvíjaní a upevňovaní spolupráce v rámci Konzorcía obranných akadémií a inštitútov bezpečnostných štúdií PzM a za úsilie pri príprave 6. medzinárodnej vedeckej konferencie.

Bratislavská konferencia bola čo do počtu zastúpených krajín, účastníkov, ako aj množstva príspevkov najväčšou konferenciou v šesťročnej histórii MHWG. Zúčastnilo sa jej 67 vojenských historikov z 18 štátov, vrátane Ruska, USA a Kanady a odznelo na nej úctyhodné množstvo vedeckých referátov obohatených mnohými diskusnými príspevkami. Tieto a predchádzajúce skutočnosti dokumentujú zvyšujúci sa záujem o vzájomnú výmenu a sprostredkovanie odborných informácií a spoločné hľadanie východísk z nastolenej problematiky a sú súčasne potvrdením úspešne etablovanej pozície a zástoja slovenskej vojenskej historickej vedy na medzinárodnom vedeckom fóre.

Konferencia prispela k ďalšiemu zhodnoteniu historických determinantov vojenskej stratégie jednotlivých krajín, ich vojnovej, postvojnovej i mierovej politiky, ako aj historického kontextu súčasných medzinárodných a regionálnych vzťahov a opäť potvrdila, že predstavuje dôležitý prostriedok návratu stredoeurópskych štátov na multilaterálne európske i svetové historické fórum.

B. Šed'ová

Vojenská história

AUTORI ČÍSLA

PhDr. Martin **ŠTEFÁNIK**, PhD., Historický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava

Prof. PhDr. Dušan **UHLÍŘ**, CSc., Ústav historie a muzeologie,
Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity v Opavě. Masarykova 37, 746 01 Opava

PhDr. Daniela **KODAJOVÁ**, PhD. Historický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava

PhDr. Pavel **MIČIANIK**, M.A., Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela,
Cesta na amfiteáter 1, 974 01 Banská Bystrica

Mgr. Ireneusz **WOJEWÓDZKI**, Wojskowe Biuro Badań Historycznych, Uniwersytet Zielonogórski,
Zelona Góra

PhDr. Marin **LACKO**, Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda, nám. J. Herdu 2, 917 01 Trnava

Mgr. Vladimír **HOSPODÁR**, Múzejné oddelenie Svidník Vojenského historického múzea v Piešťanoch,
Bardejovská 14, Svidník

Bohumil **PEŠEK**, Borského 663/4 15 200 Praha 6

UPOZORNENIE REDAKCIE

Odovzdávanie rukopisov

Príspevky do Vojenskej histórie odovzdávajúte, resp. posielajte zásadne na disketách v textových editoroch Word 6.0, Word 97, v iných len na základe dohovoru. Poznámky je potrebné uvádzať až za text štúdie, nie pod čiarou. K diskete je potrebné priložiť jeden tlačенý exemplár príspevku. K štúdiu je potrebné pripojiť resumé v rozsahu cca jednej strany a osobné údaje o autorovi: rodné číslo, adresu, číslo účtu, telefonický kontakt, e-mailovú adresu.

Rozsah príspevkov

Rozsah štúdií, vrátane poznámkového aparátu, by nemal presiahnuť 40 strán. Recenzie môžu byť v rozsahu do 15 strán, anotácie maximálne do 3 strán. Počet strán sa počíta podľa počtu znakov (1 800 znakov na stranu).

Poznámkový aparát a citovanie

Vzhľadom na platnosť STN ISO 690, ktorá obsahuje aj Národnú prílohu, je potrebné pri citáciách rešpektovať aspoň jej základné zásady. Pre uľahčenie citovania uvádzame niektoré vzory:

¹VÁROŠ, M.: Posledný let generála Štefánika. Bratislava : International, 1994, s. 56.

²PEJSKAR, J., ed.: Poslední pocta : Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948 – 1981. B. m. : Konfrontace, 1986, sv. 2., s. 118-121.

(v prameni neuvedené miesto vydania: bez miesta; podobne aj pri neuvedenom vydavateľstve: b. v., roku: b. r.)

³ŠPIRKO, D. – LUPTÁK, M.: Obrana bratislavského predmostia vo francúzsko-rakúskej vojne roku 1809. In: Vojenská história, roč. 6, 2002, č. 1, s. 9-10.

⁴DEIGHTON, L.: Blitzkrieg : Od Hitlerova nástupu po pád Dunkerque. Prel. Z. Kárník. Praha : Argo, 1994, s. 85.

⁵PEJSKAR, ref 2, s. 97.

– v prípade, že v jednej poznámke sú uvedené dva pramene toho istého autora, v ďalších poznámkach uvádzame aj prvé slová názvu prameňa: PEJSKAR, Poslední, ref 2, s. 93.

– autor nemusí uvádzať mená všetkých pôvodcov citovaného diela (druhého, tretieho) alebo ak má citované dielo viacerých ako troch pôvodcov uvádzame: ŠPIRKO, D. a i. (a iní) alebo ŠPIRKO, D. et al. (et alii)

– v prípade viacerých miest vydania, alebo názvov vydavateľstiev píšeme bodkočiarku alebo čiarku: Praha; Bratislava : Argo; Concordia, 1999

– údaje v bibliografickom popise citovaného prameňa sa uvádzajú v jazyku prameňa až po údaj o rozsahu – skratkou pre označovanie strán alebo strany je s., ročníky časopisov a čísla zborníkov sa uvádzajú arabskými číslicami. Pokiaľ sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať okrem strán aj číslo.

– pri odkaze na archívny prameň uvádzať skratky: f. (nie fond)

šk. (ako škatuľa, nie krabica)

č. j. (s medzerou)

VÚA – VHA Praha, f. ....; pozri tiež PEJS, O.: ...

Tamže, s. 8. (nie tamtiež)

Čísla poznámok v texte uvádzať indexovo: ⁴ nie: ⁴⁾ ^{4/}

Adresa redakcie: Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava.

☎ 02/48 207713

E-mail: stanovam@mod.gov.sk

Redakčná rada si vyhradzuje právo na základe vyžiadaných odborných posudkov rozhodnúť o uverejnení, prípadne vrátení príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

OBSAH

Štúdie

ŠTEFÁNIK, Martin: Benátsko-uhorský súboj o Dalmáciu od polovice 12. storočia do vymretia dynastie Arpádovcov.....	3
UHLÍŘ, Dušan: Evropa roku 1805 a válka Třetí protifrancouzské koalice	24
KODAJOVÁ, Dana: Reflexia vojnových udalostí v rokoch 1914 – 1918 v cirkevnej tlači	31
MIČIANIK, Pavel: Slovenský delostrelecký pluk 31 v druhej bitke o Charkov	43
WOJEWÓDZKI, Ireneusz: Problematika použitia 1. samostatnej paradesantnej brigády na podporu Varšavského povstania	71

Dokumenty a materiály

LACKO, Martin: Vyšetrovacie praktiky POHG na Vlčkovej ulici v Bratislave na prelome rokov 1944/1945	87
HOSPODÁR, Vladimír: Zbierkové fondy v Múzejnom oddelení Svidník Vojenského historického múzea v Piešťanoch (špecifikácia fondu písomnosti)	100

Personálie

PEŠEK, Bohumil: Zdenko Mikula – vojenský hudobník a organizator slovenských vojenských hudieb	104
---	-----

Recenzie

Viedenská arbitráž – 2. november 1938. Dokumenty III. Rokovania (3. november 1938 – 4. apríl 1939). Ed.: Ladislav Deák. (M. Hronský)	115
WILKINSON, Peter – ASTLEY, Joan Bright: Gubbins & SOE. (J. Šolc).....	120
KOŠOVAN, Štefan: Nitra, Slovenské Coventry? (M. Hetényi)	127
SORBY, Karol: Arabský východ (1945 –1958). (V. Bystrický).....	129

Anotácie, glosy	133
-----------------------	-----

Kronika.....	142
--------------	-----

INHALT

Studien

- ŠTEFÁNIK, Martin: Venezianisch – ungarischer Zweikampf um Dalmatien
von Mitte des 12. Jahrhunderts bis zum Aussterben der Arpadendynastie 3
- UHLÍŘ, Dušan: Europa im Jahre 1805 und der dritte Koalitionskrieg
gegen Frankreich 24
- KODAJOVÁ, Dana: Reflexion der Kriegereignissen
in den Jahren 1914 – 1918 in der kirchlichen Presse 31
- MIČIANIK, Pavel: Das slowakische Artillerieregiment 31
in der zweite Schlacht um Charkov 43
- WOJEWÓDZKI, Ireneusz: Problematik des Einsatzes der 1. selbstständigen
Landungsbrigade zur Unterstützung des Aufstandes in Warschau 71

Dokumente und Materialien

- LACKO, Martin: Untersuchungspraktiken von POHG in Vlčková Strasse
an der Wende der Jahren 1944/1945.....87
- HOSPODÁR, Vladimír: Sammlungsfonds in der Museumsabteilung Svidník
des Militärhistorischen Museums in Piešťany
(Spezifikation des Fonds von Schriftstücken) 100

Personalien

- PEŠEK, Bohumil: Zdenko Mikula – Militärmusiker und Organisator
der slowakischen Militärtonkunst 104

Rezensionen 115

Wörterverzeichnissen, Glossen 133

Chronik.....142

CONTENTS

Studies

- ŠTEFÁNIK, Martin: The Venetian-Hungarian Battle for Dalmatia
from the Half of the 12th Century to the Arpad Dynasty Extinction 3
- UHLÍŘ, Dušan: Europe in 1805 and the Third Anti-French Coalition War 24
- KODAJOVÁ, Dana: The Military Events Reflexion
in Religious Press in 1914 – 1918 31
- MIČIANIK, Pavel: The Slovak Artillery Regiment 31 in the Second Battle
for Kharkov 43
- WOJEWÓDZKI, Ireneusz: Problems of Using the First Detached
Paratrooper Brigade to Support the Warsaw Uprising 71

Documents and materials

- LACKO, Martin: POHG Investigative Practices in Vlček Street
on the Turn of 1944/1945 Years 87
- HOSPODÁR, Vladimír: Collection Funds in the Svidník Museum Section
of the Military Historic Museum in Piešťany (Specification of Documents Funds) 100

Personalities

- PEŠEK, Bohumil: Zdenko Mikula – the Military Musician
and the Slovak Military Bands Organiser 104

- Reviews** 115

- Annotations, glossed** 133

- Chronicle** 142

Vojenská história 2/2006

Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo

Vydáva Vojenský historický ústav v Bratislave
v spolupráci s Ministerstvom obrany SR

Editor a šéfredaktor: doc. PhDr. Jozef Bystrický, CSc.

Výkonná redaktorka: Mgr. Mária Stanová

Grafická úprava: Alena Madajová

Redakčná rada: PhDr. Igor Baka, PhD., PhDr. Michal Barnovský, DrSc.,
PhDr. Valerián Bystrický, DrSc., PhDr. František Cséfalvay, CSc.,
mjr. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD., PhDr. Viliam Čičaj, CSc.,
PhDr. Vojtech Dangl, CSc. (podpredseda), PhDr. Marián Hronský, DrSc.,
Mgr. Peter Kralčák, plk. Dr. Jaroslav Nižňanský, PhD.,
PhDr. Vladimír Segeš, PhD. (predseda), PhDr. Jan Štaigl, CSc.,
doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc.

Vychádza štyrikrát ročne.

Rozširuje Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Kontaktné emailové adresy: sedovab@mod.gov.sk

stanovam@mod.gov.sk

Tel. kontakt: +421/2/4820 7713, 4820 7703

Fax: +421/2/4820 7719

Schválené do tlače dňa: 10. 7. 2006

Registračné číslo 1713/97

Nepredajné

ISSN 1335-3314

Tlač: OPZ HS MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

Na obálke: Stredoveká bitka znázornená v rukopise Histoire de Saint Graal
(okolo roku 1270)